

Poštnina plačana v gotovini.

ŽIVLJENJE IN SVET

E. Justin: Veliki inkvizitor (lesorez)

Tedenska revija

Štev. 22.

Ljubljana, dne 30. novembra 1928.

Leto II.

Knjiga 4

Dr. Gregor Žerjav

Ženevski pakt ali prvi december?

S tem člankom nočem izreči sodbe, jeli bilo bolje, da je ostal Ženevski pakt in da ni bilo Adrese od 1. decembra. V politiki je boljši oni pakt, ki prinaša več uspeha. Ni možno soditi, kakšne bi bile posledice Ženevskega pakta, kajti on je bil mrtev, še preden se je mogel udeleževati. Važno je ugotoviti, da je bil mrtev že pred 1. decembrom 1918.

Akcija Jugoslovenskega odbora v Londonu (dr. Trumbić), da Antanta prizna avstro-ogrsko Jugoslovence kot zavezniški narod, naše dobrovoljce kot vojskujoče njegove čete, Jugoslovanski odbor v Londonu pa za njihovega predstavnika, ni uspela. Francoski zunanji minister Pichon je bil Trumbiću še 20. julija 1918 izrecno javil, da kar velja za Čehoslovake, velja tudi za Jugoslovence. Antanta pa ni držala svojih obljub. Kdo je kriv? Gotovo je bila povsod proti priznanju Italija. Srbska vlada tudi ni hotela, da avstro-ogrsko Jugoslovence zastopa Jugoslovanski odbor. Pašić je to v Ženevi službeno priznal v svojem poročilu 6. novembra 1918 na ženevski konferenci. Izvajal je, da je vprašanje priznanja postalo aktuelno s priznanjem Čehoslovakov. On da je bil za to, da Antanta prizna avstro-ogrsko Jugoslovence, zastopala pa da jih bo Srbija, češ da Jugoslovanski odbor ni dobil pooblastila naroda. Zdaj pa, ko obstoji Narodno veče, je Srbija pripravljena priznati Jugoslovanski odbor kot predstavnika, ako ga priznajo zastopniki Narodnega veča.

Vprašanje priznanja a. o. Jugoslovenov od strani Antante je bilo neizmerne važnosti. V trenutku premirja smo stali brez zastopstva. Naši kraji in narod so se smatrali kot sovražniki. Italija je imela svobodne roke.

Ženevska predzborovanja in sama konferenca od 6. do 9. novembra 1918 je stala izključno v znaku stremljenja, za vsako ceno doseči to mednarodno priznanje in predstavnništvo. Že je bilo sklenjeno premirje z Avstro-Ogrsko brez nas. Tiste dni je bilo obče mišljenje, da bo sama mirovna pogodba diktirana in podpisana do Božiča 1918. Ženevska delegacija je stala pod — lahko rečem — vsakournim pritiskom vseh nam prijateljskih diplomatov in

javnih delavcev Francozov in Angležev, naj se za božjo voljo za vsako ceno ustvari skupni organ avstro-ogrskih Jugoslovenov in Srbije, ker le tako se bo mogel priznati naš obstoj in uvaževati naše pravice pri pogajanjih. Informacije g. Vesniča iz Pariza, ki so dospele med samo konferenco, so bile zelo kategorična interpretacija misli francoske vlade. Kdor hoče prav razumeti Ženevski pakt, mora gledati z očali onih dni, ko so nam Italijani jemali zemljo, mornarico, zasužnjevali naše ljudi, diktirali okupacijske meje, nas pa so odbijali kot Avstrijance.

Na konferenci so se pojavile stare razlike med Srbijanci in Jugoslovenskim odborom:

Pašić je 6. novembra 1918 predlagal, da se za Srbijo stvari koalicijska vlada z 12 portfelji. Srbija osnuje odbor za skupno zunanjo politiko, za koncentracijo in odbrano, za mirovno konferenco, v katerem odboru bodo tudi osebnosti, ki jih bo kandidiralo Narodno veče.

Milorad Drašković se je v imenu srbijskih opozicijskih parlamentarnih skupin izjavil za proglašenje nove države s skupno vlado.

Pašić je Draškovićevo predlog odklonil kot nemogoč in protiven srbski ustavi. Srbska vlada in vlada v Zagrebu naj stvorita nekaj »Comité de guerre«, v katerega bi imenovala Srbija 4, Zagreb pa 3 člane. Ta komite bi pripravljala konstitucijo države SHS, vodil zunanjo politiko, od notranjih poslov pa one, ki bi mu jih odstopile vlade.

Trumbić je bil istotako za komite obbeh vlad, ki bi vodil zunanjo politiko, vojsko in mornarico, skupne finance, zlasti regulacijo novčanic, ekonomsko rekonstrukcijo. Nato je Pašić pritrdil in sam predložil, naj se komite zove ministrstvo.

Dr. Korošec, Čingrija in jaz smo bili za Draškovićevo jasno linijo, vsekakor pa da moramo zaradi rešitve mejâ takoi dobiti skupno predstavnništvo.

Rezultat posvetovanja in pritiskov od zunaj je Ženevski pakt, kakor je bil obiaavljen 9. novembra 1918:

Srbija prizna Narodno veče kot legitimno vlado Srbov, Hrvatov in Slo-

vencev, živečih na področju stare avstro-ogrške monarhije. To priznanje je izvršeno s pismenim aktom dr. Korošcu kot predsedniku Narodnega večja pred podpisom Ženevskega pakta (8. novembra 1918), v katerem v imenu srbske vlade g. Pašić izjavlja, da je že poslal noto vladam Francije, Anglije, Italije in Zedinjenih držav s prošnjo, da priznajo Narodno veče v Zagrebu kot legitimno vladu jugoslovenskih krajev v bivši avstro-ogrski monarhiji, bivšim dobrovoljskim četam pa karakter vojskujoče se stranke. Dne 8. novembra 1918 je bilo iz Ženeve poslano v tem smislu naročilo srbske vlade njenim delegacijam v Parizu, Londonu, Washingtonu in Rimu. V tej instrukciji se zlasti poudarja, da zstopa Narodno veče pri zavezniških vladah dr. Trumbić do sestave skupne vlade. Obenem se javlja, da bosta srbska vlada in Narodno veče sestavili skupno ministrstvo, ki bo ščitilo interese in prava vsega naroda Srbov, Hrvatov in Slovencev.

Nadaljna vsebina Ženevskega pakta je osnivanje skupnega ministrstva za kraljevino Srbijo in področje Narodnega večja v Zagrebu, ki mu je naloga, da organizira skupno državo SHS, kateri bo konstituenta dala ustavo. To ministrstvo je v stvari bil odbor dveh vlad, ki pa bi vzel od njih zelo mnogo upravnih poslov nase. Najvažnejša naloga je bila seveda vodstvo zunanje politike in vojske ter vse kar treba, da pride čimprej do rednega državnega življenja na temelju skupne ustave.

Obenem se s slovesno deklaracijo vsemu svetu proglašala naše ujedinenje v državo Srbov, Hrvatov in Slovencev. Mi smo nedeljiva državna celina. Ni več mejâ med nami.

Ženevski pakt se ni izvedel. Strmos glavila ga je naša vlada na Krfu. Gospodu Protiću ta metoda stvoritve države ni bila po volji. A mesto, da se nam iskreno izpove, da se noče, se je nadaljevala dvoumna politika ves november 1918. Potekali so dragoceni dnevi. Naš narod je bil v najusodnejšem času brez primerne zastopstva.

S tem, da se ni že vsaj sredi novembra 1918 dobilo mednarodno priznanje Narodnega večja in nato skupnega ministrstva, je raison Ženevskega pakta vsak dan bolj padal. Prihajale so tembolj v poštev njegove slabe strani: precej umetna konstrukcija vse njegove zgradbe, pomanjkanje pooblasti-

la in kontakta zastopnikov Narodnega večja z Zagrebom.

Po propadu glavne svrhe Ženevskega pakta je ostalo le, da je Zagreb sprejel njegovo metodo, kako priti do konstitucije skupne države. Ta metoda je bila v tem, da ostaneta vladi v Beogradu in Zagrebu za vse posle, ki jih zanju ne vodi skupno «ministrstvo», vladi pa bosta prenehali sami po sebi, čim bo nova državna organizacija stvorjena na osnovi ustave, ki jo bo konstituanta sprejela za vso državo. Obstojala je na vseh straneh lojalna namera, da se konstituanta izbere in sestane v najkrajšem času. Mislim, da ne pogršim, če rečem, da noben od podpisnikov Ženevskega pakta tedaj ni mislil na drugačno, nego na unitaristično državo, ki naj bi ji že prvo polletje 1. 1919 prineslo ustavo.

Slabost ženevske metode je bila v nevarnosti, da nastopijo nepreračunljive in nepredvidljive centrifugalne smeri. Vrh tega niti Novi Sad niti Sarajevo nista dovolj jasno priznavala Narodnega večja v Zagrebu. Ni dvoma, da je velika večina naroda videla garancijo za red v takojšnji najožji združitvi s Srbijo.

Prvi december je prinesel jasno listino. Ni več dovolil poti nazaj. Odrejal je možnost diskusij o monarhistični vladavini in zavlačevanje ujedinenja z zavlačevanjem konstituante. Preprečil je tudi nevarnost, da kdo strmoglavil Narodno veče in sploh onemogoči konstituantu ali pa vsaj izvedbo njenih sklepov.

Odiy proti slabi beograjski upravi v slučaju provedbe ženevske metode ujedinenja bi nastal šele kasneje. Konflikti že skupne uprave z upravami obeh držav pa bi znali mnogo pokvariti.

Glavno vprašanje je, po kateri metodi i bilo prišlo do boljše prve naše ustave.

Najbrže, ko bi šlo vse gladko, bi bila po ženevski metodi konstituanta poprej, nego je bila v resnici. Zato ni sigurno, da bi bila boljša in da bi ne bila sklenjena oh abstinenci enega dela. Verjetno pa je, da bi bil prevzem poslov v centralno upravo, ker bolj počasen, tudi bolj premišljen in pripravljen.

Že uvodoma sem dejal, da ne morem soditi, kaj bi bilo boljše: Ženevski pakt ali Adresa 1. decembra. Zunanje-

politični cilji Ženevskega pakta, ne dvomno koristni, so z njim propadli. Če bi oni uspeli, bi se tehnična nagibala na ženevsko stran. Čim je ostal samo njegov notranjepolitični del, bi si kljub vsem razočaranjem zadnjih deset let upali še reči, da bi prednosti, ki bi jih nudila ženevska metoda, bile nesigurne in manjše nego opasnost, ki je mogla nastati.

Življenje narodov ne sme iti nazaj. Nazaj od 1. decembra 1918 v Ženevo ne gre in ne moremo iti po desetih le-

tih, dasi vsi uvidevamo, da bi bilo bolje, da je ostalo več preteklosti za zgradbo bodočnosti. S prevelikim skom ni šlo dobro. Zato bo nekaj onih misli, ki so nas v dobri veri navdajale v začetku novembra 1918 ob podpisu Ženevskega pakta, še aktualnih in koristnih, da računajo z njimi jugoslovenski državniki, ko bodo popravljali, kar sicer ni bila intencija 1. decembra, pač pa pogreška onih, ki so se kasneje polastili njegove plemenite zaupnosti.

E. M. Dostojevski

VELIKI INKVIZITOR

Poglavje iz romana »Bratje Karamazovi«

(Dalje)

Ivan je umolknil. Med govorjenjem se je bil razvnel in je govoril z zanosom; ko pa je končal, se je zdajci nasmehnil.

Aljoša, ki ga je ves čas molče poslušal, proti koncu pa je v silnem razburjenju večkrat hotel seči bratu v beseedo, a se je očitvidno premagoval, je zdajci izpregovoril, kakor da se je odtrgal z mesta:

«Ali... to je nezmislno!» je vzkliknil in rdečica mu je udarila v obraz. «Tvoja pesnitev je hvala Jezusu, ne bogokletstvo... kakor si ti nameraval. In kdo ti bo verjel, kar praviš o svobodi? Tak tako, tako naj bi jo bilo treba pojmovati! Koliko bolj pravilno jo pojmuje pravoslavje... To je Rim, in niti Rim ne ves, to ni resnica — tako mislijo najslabši katoličani, inkvizitorji in jezuiti!... In take fantastične osebe, kakor je tvoj inkvizitor, vobče ne more biti. Kakšni so ti človeški grehi, ki so jih vzeli nase? Kakšni so ti nositelji skrivnosti, ki so zaradi sreče ljudi vzeli nase nekakšno prekletstvo? Kdaj jih je kdo videl? Jezuite poznamo, o njih govore slabo, toda mar so taki, kakor si jih ti opisal? Niti od daleč niso taki, niti od daleč ne... Oni so samo rimska armada za bodoče vesoljno zemeljsko carstvo z rimskim velikim svečenikom kot imperatorjem na čelu... to je njihov ideal, toda brez vsakih skrivnosti in vzvišene toge... Najnavadnejša želja po oblasti, umazanem zemeljskem bla-

gu in zaslužnjenju človeštva... po nekakšnem bodočem nevoljniškem pravu, tako, da bodo oni vlastelini... evo, to je pri njih vse. Oni morda niti v Boga ne verujejo. Tvoj trpeč inkvizitor je samo stvor domišljije...»

«Stoj že, stoj,» se je smejal Ivan, «kako si se razgrel. Domišljija, praviš — nu, naj bo. Seveda je domišljija. Toda dovoli mi vendarle: ali res misliš, da je vse to katoliško gibanje poslednjih stoletij samo želja po oblasti in umazanih blagih? Pa ne da bi te oče Paisij tako učil?»

«Ne, ne, narobe, oče Paisij je celo nekoč govoril nekaj takega kakor ti... a seveda ne tako, nikakor ne tako,» je zdajci popravil Aljoša.

«Vsekako dragocen podatek, vzlic tvojemu 'nikakor ne tako'. Vprašam te namreč, zakaj naj bi se bili tvoji jezuitje in inkvizitorji združili samo zaradi grdih gmotnih blagov? Zakaj ne bi moglo biti med njimi niti enega trpina, ki bi ga mučila velika duševna bol in ki bi ljubil človeštvo? Vidiš: misli si, da se je našel med vsemi temi, ki hlepe edino po gmotnih in umazanih blagih, le eden tak, kakršen je moj starec inkvizitor, ki je sam jedel korinice v puščavi in se vdajal privdom in mrtvil svoje meso, da bi postal svoboden in popoln, in je vendar vse svoje življenje ljubil človeštvo ter zdaici izpregledal in izprevidel, da ni veliko npravstveno blaženstvo, če doseže popolnost svoje lastne volje, ob-

enem pa se uveri, da so milijoni ostalih bitij božjih ostali ustvarjeni samo v posmeh, da ne bodo nikoli videli s svojo svobodo ne kod ne kam, da klavrní uporniki nikoli ne bodo zrasli v velike kane, ki bi dogradili stolp, in da veliki idealist ni zaradi takih gosi sanjaril o svoji harmoniji. Ko je spoznal vse to, se je obrnil in se pridružil... pametnih ljudem. Ali se to res ni moglo zgoditi?»

«Komu se je pridružil, kakim pametnim ljudem?» je malone togotno vzkliknil Aljoša. «Nikakega takega nima nima, nikakih takih tajnosti in skrivnosti... Kvečjemu to, da so brezpožniki, evo, to je vsa njihova skrivnost. Tvoj inkvizitor ne veruje v Boga, vidiš, to je vsa njegova skrivnost!»

«Pa naj bo tako! Nazadnje si se vendarle spomnil. In res je tako, res je edino v tem vsa skrivnost — toda, mar to ni trpljenje, vsaj za človeka, kakršen je on, ki se je vse svoje življenje kot spokornik mrtvil v puščavi in vendar ni mogel ozdraviti svoje ljubezni do človeštva? Na zatonu svojih dni se jasno uveri, da bi mogli samo nasveti velikega, strašnega duha vsaj količkaj znošno organizirati slabotne upornike, nedodelana poizkusna bitja, ki so bila ustvarjena za posmeh! In evo, ob tem spoznanju izprevidi, da je treba ubrati pot, ki jo kaže umni duh, strašni duh smrti in uničenja, in v ta namen sprejeti laž in prevaro ter vedoma voditi ljudi v smrt in uničenje in jih pri tem vso pot varati, da ne bi kako opazili, kam jih vodijo — zato, da bi se ti klavrní slepci vsaj spotoma čutili srečne. In zapomni si: to je prevara v imenu Tistega, v Čigar ideal je starec toli strašno veroval vse svoje življenje! Ali to ni nesreča? In če bi se našel vsaj eden tak na čelu vse te vojske, ki zaradi samih umazanih blagrov hlepi po oblasti — ali mar ne bi zadoščal en sam tak človek, da bi bilo moči govoriti o tragediji? In ne samo to: en sam tak, ki bi stal na čelu bi zadoščal, da bi se vendar že našla prava vodilna ideja vse rimske stvari z vsemi njenimi vojskami in jezuiti — višja ideja te stvari. Odkrito ti priznam svoje trdno prepričanje, da takega edince tudi ni nikoli minikalo med njimi, ki so stali na čelu gibanja. Kdo ve, morda so bili kdaj tudi med rimskimi prvosvečeniki taki edinci. Kdo ve, nemara obstoji ta prekleto starec, ki je tako trdovratno in tako po svoje ljubil človeštvo, še da-

nes ta dan v podobi celega zbora mnogih takih edinih starcev in nikakor ne po naključju, ampak kot soglasje, kot tajna zveza, že davno ustanovljena v očuvanje skrivnosti, v njeno očuvanje pred nesrečnimi in šibkimi ljudmi, z namenom, da jih stori srečne. Ni dvoma, da je tako in tako tudi mora biti. Kar zdi se mi, da imajo tudi prostozidarji v svoji osnovi nekaj podobnega, kakor je ta skrivnost, in zato tudi katoličani tolikanj sovražijo prostozidarje, ker vidijo v njih konkurente in razbijalce idejnega edinstva, namestu da bi bilo vse ena čreda in en pastir... Sicer pa, s tem, da branim svojo misel, si dajem videz avtorja, ki ne more prenesti tvoje kritike. Dovolj o tem.»

«Morda si celo sam prostozidar!» je zdajci ušlo Aljoši. «Ti ne veruješ v Boga,» je dodal in v glasu mu je zazvenela globoka žalost. Mimo tega se mu je bilo zazdelo, da ga brat posmehljivo gleda. «Kako pa se konča tvoja pesnitev?» je vprašal nenadoma, gledaje v tla; «ali je mar že pri kraju?»

«Hotel sem jo končati takole: ko inkvizitor utihne, čaka nekaj časa, da bi mu Jetnik odgovoril. Njegovo molčanje ga teži. Videl je, kako ga je Jetnik ves čas tiho in pazno poslušal ter mu gledal naravnost v oči in mu očividno ni maral ugovarjati. Starec bi rad, da bi mu ta kaj rekel, čeprav kaj grenkega in strašnega. Toda On se zdajci tiho približa starcu in ga tiho poljubi na brezkrvna devetdesetletna usta. To je ves odgovor. Starec se zdrzne. Nekaj se je zganilo v kotičkih njegovih ustnic: in stoni k vratom in jih odpre, rekoč Mu: 'Pojdi in ne pridi več... nikoli več ne pridi... nikoli, nikoli več!' in ga spusti v temne ulice mesta'. Jetnik odide.»

«A starec?»

«Poljub mu gori na srcu, toda starec ostane pri svoji prejšnji ideji.»

«In ti z njim vred, jeli, ti tudi?» je bolešno vzkliknil Aljoša. Ivan se je zasmejal.

«Ali, to je vendar nezmisel, Aljoša, to je vendar samo neumna pesnitev neumnega dijaka, ki v svojem življenju še ni napisal dveh stihov. Zakaj jo jemlješ tako zares? Menda ne misliš, da poidem zdaj naravnost tja, k jezuitom, da stopim v zbor ljudi, ki popravlajo Njegovo dejanje? O Gospod, kaj je meni do tega! Saj sem ti vendar re-

kel: samo da potegnem do tridesetega leta, potem pa — čašo ob tla!»

«Pa lepko listjiče in dragi grobovi in sinje nebo in ljubljena ženska! Le kako boš živel in s čim jih boš ljubil?» je žalostno vzklikal Aljoša. «S takim peklom v prsih in v glavi — ali je to mogoče? Ne, ti se odpravljaj prav zato, da se jim pridružiš... ali pa se boš sam ubil, a zdržal ne boš!»

«Je taka sila, ki vse pretrpil!» je s hladnim nasmehom rekel Ivan.

«Kakšna sila?»

«Karamazovska... sila karamazovske nizkote.»

«To pomeni utoniti v razuzdanstvu in zadušiti dušo v trohnobi — da, da?»

«Zastran mene tudi to... samo da se bom do tridesetega leta morda ogibal tega, potem pa...»

«Kako se boš ogibal? S čim se boš ogibal? S tvojimi mislimi je to nemogoče.»

«Spet po karamazovsko.»

«Tako, da je vse dovoljeno?» Vse dovoljeno, jeli — kaj?»

Ivan je mrko pogledal in zdajci nekam čudno poblede.

«A, pograbil si včerajšnjo besedico, ki je Miusova tolikanj užalila... in zaradi katere se je brat Dimitrij tako naivno zaletel in razgovoričil?» je dejal s krivim nasmeškom. «Nu, zastran mene, vse je dovoljeno, če je beseda že izrečena. Ne bom je zatajil. A tudi Mitjenkina redakcija ni slaba.»

Aljoša ga je molče opazoval.

«Ko sem se odpravil, brat, sem mislil, da imam na svetu vsaj tebe,» je zdajci z nepričakovanim čuvstvom izpregovoril Ivan. «a zdaj vidim, da v tvojem srcu, dragi moj puščavnik, ni mesta zame. Formule: vse je dovoljeno ne bom zatajil — nu, in kako, ali boš zato ti mene zatajil, kaj?»

Aljoša je vstal, pristopil k njemu ter ga molče in tiho poljubil na usta nice.

«Literarna tatvina!» je zavpil Ivan, kakor da ga je zdajci pograbilo nekakšno navdušenje. «To si ukral iz moje pesnitve! A hvala ti vendarle. Vstani, Aljoša, pojdiva, čas je zame in zate.»

Odšla sta, toda ob stopnicah pred vrati gostilne sta se ustavila.

«Glej, Aljoša,» je izpregovoril Ivan s trdnim glasom, «če me je res dovolj za lepko listjiče, tedaj ga bom ljubil samo v spominu nate. Samo da bom vedel, da si nekje ti, pa se mi življenje

ne bo zamerilo. Ali ti to zadošča? Če hočeš, sprejmi to vsaj kot priznanje ljubezni. A zdaj — ti na desno, jaz na levo — in bodi dovolj, slišiš, dovolj bodi. Se pravi, tudi če jutri ne bi odpotoval (zdi se, da vsekako odpotujem) in bi se spet kako srečala, tedaj ne govori z menoj o vseh teh stvareh niti besedice več. Tega te nujno prosim. In zastran brata Dimitrija te takisto še posebej prosim, da mi ga nikoli več niti ne omeniš,» je zdajci razdraženo dodal. «Vse to je izčrpano, o vsem tem sva se dovolj nagovorila, jeli? Zato pa dam s svoje strani tudi jaz tebi. Besedo: kadar me okoli tridesetega leta obide želja, da vržem čašo ob tla, tedaj pridem vendarle k tebi, kjerko bi bil, da se še enkrat pogovoriva... čeprav iz Amerike, vedi to. Nalašč zaradi tebe pridem. Tudi tebe bo takrat kaj zanimalo pogledati, kakšen boš Vidiš, to je dokaj slovesna obljuba. A res, zdaj se poslavlja za kakih sedem let, nemara celo za deset. Nu, pojdi zdaj k svojemu, pater Serafiku, saj umira; ako umre brez tebe, boš nemara še jezen name češ da sem te zadržal. Do svidenja poljubi me še enkrat... tako, da, in zdaj pojdi...»

Ivan se je zdajci obrnil in odšel svojo pot, ne da bi gledal nazaj. Bilo je podobno kakor snoči, ko se je brat Dimitrij ločil od Aljoše, čeprav je bilo snoči nekaj čisto drugega. Ta čudna opazka je kakor puščica prešinila Aljoši razžaloščenega duha, ki je bil to minuto poln globoke toge. Počakal je še nekoliko in gledal za bratom. Pri tem je, sam Bog si ga vedi kako, zdajci opazil, da se brat Ivan nekam ziblje med hojo in da je videti njegovo desno rame, če ga gleda od zadaj, nižje od levega. Nikoli prej ni bil opazil tega. A zdajci se je tudi sam obrnil in malone stekel proti samostanu. Zelo se je že mračilo in skoro groza ga je bilo; nekaj novega je raslo v njem, na kar ne bi bil mogel dati odgovora. Spet se je vzdignil veter, kakor snoči, in stoletne smreke so mrko zašumele okoli njega, ko je stopil v samotiški gozdič. Skoro tekkel je. «Pater Seraphicus — odkod je vzel to ime — odkod?» je šinilo Aljoši po glavi. «Ivan, ubogi Ivan, kdaj te bom neki spet videl?... Evo, tu je samotišče, o Gospod! Da, da, to je on, to je pater Seraphicus, on me bo rešil... njega, na vekomaj!»

Pozneje se je nekajkrat v svojem življenju s hudimi pomisleki spominjal, kako je mogel po svojem razstanku z Ivanom mahoma tako čisto pozabiti na brata Dmitrija, čeprav je bil dopoldne, komaj nekaj ur poprej, trd-

no sklenil, da ga poišče in brez tega ne pojde nikamor, niti tedaj ne, ako bi naneslo, da se to noč vobče ne bi vrnil v samostan.

(Konec)

Slovenski knez Kocelj ali kralj Atila?

Knez Kocelj je v slovanski zgodovini znana oseba. Bil je to tisti vladar, ki je povabil solunska brata Cirila in Metoda v svojo državo, da tu uvedeta slovansko bogoslužje. Do novejšega časa so zgodovinarji trdili, da se je njegova država razprostirala od Drave preko zapadne Ogrske in Gradišanske daleč proti severu na Slovaško in da je bilo glavno mesto te kneževine Nitra na Slovaškem ali pa Blatni grad ob Blatenskem jezeru. Ta domneva je splošno obveljala in smatrali so tudi za dognano, da sta sv. Ciril in Metod pač bivala na dvoru kneza Kocelja, nikdar pa ni sta stopila na slovenska tla in torej tudi nista mogla zaneesti slovanskega bogoslužja med Slovence.

V zadnjih dveh desetletjih so slovanski znanstveniki znova jeli posvečati posebno pozornost temu zanimivemu obdobju slovanske zgodovine in so končno prišli na temelju vsestranskih in izčrpnih raziskovanj do presenetljive ugotovitve, da nekdanja Koceljeva država sploh ni bila na ozemlju današnje Slovaške in zapadne Ogrske, marveč da je obsegala Spodnjo Avstrijsko, Štajersko in Koroško in da njena prestolnica ni bila ne Nitra, ne mesto ob Blatenskem jezeru. Kocelj bi bil potemtakem ne panonski, marveč karantanski, torej pristen slovenski knez, iz česar bi sledilo, da sta tudi Solunca Ciril in Metod živela med Slovenci, — ker je zgodovinsko dokazano, da sta bivala v 7. desetletju devetega veka na Koceljevem dvoru — ter mednje zanesla tudi slovansko bogoslužje.

Eden nrvih, ki je postavil t. zo, da je bil Kocelj korotanski vladar, je bil češki znanstvenik *Slecht*. V svojem zborniku »Z pravěku do novověku« je na podlagi zgodovinskih listin dokazal, da sta knez Kocelj (864 do 876) in njegov oče *Pribina* (830 do 864) vladala ne v Nitri na Slovaškem ali

ob Blatenskem jezeru, marveč na Spodnjem Avstrijskem in v Korotanu. Isto tezo zastopa tudi slovanski zgodovinar *Ljudmil Hauptmann*, ki je v svoji razpravi »Mejna grofija Spodnje panonska«¹⁾ nepobitno dokazal, da je bil Kocelj mejni grof in kasneje knez v Spodnji Panoniji, torej na slovenskih tleh, ter obenem tudi pojasnil, kako je nastala zmotna domneva, da je bil Kocelj »velikomoravski« knez, ki je imel svojo prestolnico v Nitri ali ob Blatenskem jezeru. Novejša raziskovanja o Kocelju in njegovi državi so torej v nasprotstvu z mnenjem starejših znanstvenikov, v enem pa so vsi zgodovinarji edini, da je bil Kocelj odločen in neizprosni odpornik nemške ekspanzije na jugovzhod in j. kot tak izvojeval velike uspehe, dokler tudi on ni končno podlegel nemški premoči.

Pregnantno označuje Kocelja in njegovo delovanje *Ljudmil Hauptmann*:²⁾ »Če se vzame na um, da je bil Kocelj po svojem očetu samo mejni grof, t. j. frankovski uradnik, ne knez in da je sedel v svoji prestolnici sredi Nemcev, je mogoče pravično oceniti smelost, ki jo je pokazal, ko je stopil na Metodovo stran. Bila je tem večja, ker je imela tudi politično plat. Kajti sam Karel Veliki je bil izročil Salzburgu Spodnjo Panonijo v dušno oskrbo. Salzburški duhovniki so torej opravljali tam svojo službo po nalogu frankovskega kralja; noben mejni grof si ni mogel lastiti pravice, da izpremeni ali ovrže to kraljevo odredbo. Odgojiti si slovanske duhovnike po Metodu, ga sprejeti za škofa, izposlovati zanj v Rimu naposled celo nadškofovsko čast, je pomenilo zato bojno napoved na dve strani, ne samo Salzburgu, ampak hkratu i kralju. Res odslej ničesar ni več čitati o kakem gospodstvu fran-

¹⁾ V zborniku »Razprave znanstvenega društva za humanistične vede v Ljubljani I. 1923.«

²⁾ Istotam

kovskega kralja nad Kocljem. Viri ga poznajo samo še kot kneza, ki ga stavijo brez pomisleka v isto vrsto z Rastislavom in Svetopolkom, a Bizantinsem se je vtisnilo edinstvo nove anti-frankovske fronte od Morave do Drave tako v spomin, da sta se jim zlili *Moravska in Spodnja Panonija v eno* (*Veliko Moravsko*).

Nemci skelečega udarca, ki ga jim je zadal mali panonski knez, dolgo niso mogli vrniti. Roke so jim bile vezane na severu, kjer se je odločala usoda Podunavja v obupnem boju z mogočno Moravsko. Nemoteno je uvažal zdaj Kocelj v Spodnji Panoniji slovansko bogoslužje in mirno nadaljeval svoje delo celo tedaj, ko so se nemški škofje polastili Metodove osebe. Ali leta 873. je nanaglo nastal preobrat, Svetopolk je začel iskati z Nemci sprave in sklenil z njimi že 874. leta mir. Koclju so bila tako nenkrat izpodnesena tla, čas nemške osvete je napočil. Izpustili so sicer pod papeževim pritiskom Metoda iz ječe, ali obenem zagrozili Koclju, da bo po njem, ako osovražene Grka zopet sprejme. Kaj je nato storil Kocelj, se nikjer ne pove. Pač pa čitamo jasno, da je moral Metod iz Panonije bežati, da je bila ta leta 874. že zopet salzburska in je sedel na Kocljemem mestu grof Goswin. Po zgovorni sklenjenosti podatkov je težko ko verjeti, da je ta prevrat povzročila mirna smrt. Dosti bolje se ji prilega domneva, da so Nemci izpolnili svojo pretnjo in je izginil pogumni zaščitnik Metodov po stari frankovski metodi za zidovi kakega samostana, — kot žrtev svoje visoke ideje in onega moža, kateremu je moralo biti lahko izdati malega Panonca z istim ravno dušjem, s katerim je prej izdal Rastislava in se izneveril pozneje Metodu.

Knez Kocelj je, kakor je razvidno iz teh izvajanj, ena najzanimivejših osebnosti stare slovanske in slovenske zgodovine, tem bolj interesantna pa še postane, ako je Kocelj res istoveten s kraljem Etzlom v znani staronemški pesmi *«Das Nibelungenlied»*, kakor to trdi *Slechta* v zvezi s svojimi prejšnjimi raziskovanji o Koclju in njegovi dobi.

Slechta je namreč objavil l. 1927 študijo *«Pisen o Nibelunzich»*. V tej svoji razpravi primerja svoja raziskovanja o knezu Koclju s podatki, navedenimi v nibelunški pesmi, in prihaja

do presenetljivega zaključka, da ni v ti pesmi opevani *«Etzel, kralj Hunov»* identičen z zgodovinskim hunskim kraljem Atilo, marveč, da ta Etzel v nibelunški pesmi ni nihče drugi kakor slovenski karantanski knez Kocelj, ki ga zgodovinski viri imenujejo *Hacila, Hecila in Ecila*, (Chazila, Chezila in Ezila).

Povsem umevno je, da je ta *Slechtova* teza, ki ograža in podira stoletja stara, v tradiciji utrjena naziranja, povzročila največjo senzacijo v vsi javnosti, pred vsem pa v nemških literarnih krogih. Nastala sta dva tabora: Eden, ki je z vneto zagovarjal in podpiral *Slechtovo* domnevo in drugi, ki je še z večjo ognjevitostjo pobijal to hipotezo. Prvi, ki je podprl *Slechtovo* naziranja o Etzlu, je bil češki zgodovinar dr. R. Maršan; njemu sta se pridružila zgodovinar J. Javornik in general Emil Beran, ki je v dunajskem dnevniku *«Reichspost»* napisal članek *«Wer war der Etzel des Nibelungenliedes?»* ter s tem sprožil diskusijo o tem vprašanju tudi v nemških znanstvenih krogih. Dočim sta zgodovinarja dr. Mitis in Vancza skeptično sprejela *Slechtove* trditve, dasi jim nista odrekala dejanske znanstvene vrednosti, je nižjeavstrijski dež. arhivar doktor Karel Lechner proglasil *Slechtovo* hipotezo enostavno, brez vsake znanstvene utemeljitve — za *«tendenciozne izmišljotine Čeha, nestrokovnjaka»*. Čeprav so slično mišljenje o *Slechtu* izrekli tudi še nekateri drugi dunajski tako zvani znanstveniki, vendar so pravi nemški učenjaki, oni, ki jim politika še ni vzela trezne in objektivne razsodnosti, posvečali vedno večjo pozornost *Slechtovim* trditvam ter jih jeli resno proučavati. Med onimi, ki ne podcenjujejo važnosti *Slechtovih* hipotez, navajamo uglednega avstrijskega zgodovinarja dr. Ernesta Winterja in nemškega literarnega historika Rudolfa Prochaska.

Prochaska povdaria, da pozna *Slecht* to kot resnega in objektivnega znanstvenika, o katerem je uverjen, da ne trdi stvari, za katere bi ne imel objektivne znanstvene podlage. Jedli pa njegova trditve o Etzlu-Koclju — tako izvaja Prochaska — utemeljena, tega ne more razsoditi, o tem naj odločijo v to poklicani kritiki. Najumestneje bi bilo, ako bi se to vprašanje rešilo v novem znanstvenem časopisu *«Slavische Rundschau»* v Pragi, ki ga je

osnoval minister dr. Spina, znani slavist Nemec.

Ker spor, ali je legendarni Etzel v nibelunški pesmi istoveten s hunskim kraljem Atilo, ali s slovenskim knezom Kocljem, zanima najširšo nemško, kakor tudi slovansko javnost, je razumljivo, da bodo poklicani činitelji na nemški in slovanski strani storili vse, da se to sporno vprašanje čim

najpreje temeljito in vsestransko razčisti in pojasni. Trezno misleči nemški krogi pa že sedaj na usta historika Prochaske izjavljajo, da bi se jim zde la Kriemhilda v nibelunški pesmi mnogo bolj simpatična in verjetnejša, kot žena civiliziranega slovanskega kneza, kakor pa žena takega moralnega in fizičnega nestvora, kakršen je notorično bil zgodovinski Atila. R. P.

Dr. J. Komljanec

Ptujski muzej in muzejsko društvo

V nedeljo, 4. novembra t. l. je Muzejsko društvo v Ptuju slovesno praznovalo svojo preselitev v nove muzejske prostore v nekdanjem dominikan-

skem samostanu. Obenem se je praznovala pet in tridesetletnica Muzejskega društva. K proslavi se je zbralo odlično občinstvo. Prišli so strokovnjaki kot

Križni hodnik ptujskega muzeja: vhod v prvo cerkev iz XIII. stoletja

zastopniki svojih muzejev iz Beograda, Zagreba, Splita, Ljubljane, Varaždina in Maribora, prišla sta ravnatelja arheološkega instituta z Dunaja, prišli s svojimi slušatelji vseučiliški profesorji z ljubljanske in graške univerze. Slavnost so počastili s svojo udeležbo tudi zastopniki naših oblasti. Že ta odlična udeležba kaže, da uživa ptujski muzej velik ugled med naučnim svetom doma in v tujini. Zasluži pa muzej, da se seznanimo z njim tudi naše širše občinstvo.

Ptuj kot obmejno mesto med alpskimi pokrajinami in panonsko nižavo ter križišče poti med Italijo in severnimi pa vzhodnimi deželami je bil velikega pomena za časa rimskega gospodstva, ob preseljevanju narodov ter v srednjem in novem veku kot mejnik med zapadnimi pokrajinami, združenimi v nemškem imperiju, in narodi, prodirajočimi z vzhoda proti zahodu, Obrl, Madžari in Turki. Zato ni čuda, da je Ptuj s svojo okolico bil poln in je še poln starin, kažočih njegovo preteklost. O tem nam poroča Martin Zeiler v svoji *Topographia provinciarum austriacarum* l. 1649., iz katere spoznamo, da so se učeni možje, baveč se s starinami, zanimali tudi za ptujske starine. Občega zanimanja za staro zgodovino in starine v 18. stoletju je bil deležen tudi Ptuj. Bili pa so tuji učenjaki, ki so za svoja dela izkoriščali ptujske starine.

Med domačimi možmi se je pred sto leti, v prvi polovici 19. stoletja pojavil mož, ki se je zavzel za naše starine. Bil je to Simon Povoden, kurat v Ptuj. Videl je, kakšni bogati starinski zakladi leže raztreseni po Ptuj in ptujski okolici, ne da bi ljudje znali ceniti njihovo vrednost. Začel jih je zbirati, opisovati in poročati o njih drugim znanstvenikom.

Zanimanje za starine v občini je bilo vedno večje in ker je Ptuj s svojo okolico nudil mnogo tega blaga, so se tudi zanj vedno bolj zanimali. Bili so to bolj tujci nego domačini. Zanimali so se zlasti za star denar, ki je bil sam ob sebi že dragocen. Takemu zbiranju se ni mogel upirati ptujski magistrat in je vzdrževal manjši muzej, za katerega je l. 1859. pridobil 150 novcev od grajskega oskrbnika Morica Seehanna. Da se poveča zbirka in ohranijo starine doma, sta v 70 letih hotela meščana Kraber in dr. Jelovšek-Fichtenau ustanoviti muzej, toda nista uspela.

Preiskavanje za starinami pa ni pojenjalo, nego se še stopnjevalo. Deželni muzej v Gradcu in prof. Fr. Ferka so začeli raziskovati nekdanjo Poetovio. Kar so našli važnega, so spravili v Gradec. Tudi posamezniki so začeli iskati starin, pa ne da bi jih hranili, nego so jih tudi drago prodajali inozemcem, ki so se za nje zanimali in jih bolje cenili od domačinov. Nevarnost je bila, da odidejo iz Ptuja med širni svet važni spomini ptujske preteklosti. Zato se je l. 1893. iznova sprožilo vprašanje o ustanovitvi lastnega muzeja v Ptuj in se je 3. avgusta 1893. vršil ustanovni občni zbor ptujskega muzejskega društva. Ptujsko muzejsko društvo si je nadelo nalogo, da pridobi muzejskih prostorov, da zbira in hrani spomenike in preiskuje staro zgodovino ptujsko.

Muzejsko društvo se je z vso nemo lotilo svoje naloge. Pridobilo si je podpor pri mestni občini, mestni hranilnici in deželnem odboru. Leta 1895. je dobilo bogato zbirko prof. Fr. Ferka, ki je svoj čas v Ptuj študiral, bil nekalet profesor na ptujski gimnaziji in, če tudi v Gradcu službujoč, prevzel prva leta predsedstvo in vodstvo muzejskega društva v Ptuj. V več ko 70 zabojih se je njegova zbirka prepeljala iz njegovega rojstnega kraja Gomilice (Gamlitz) pri Arnovžu v Ptuj in postala podlaga ptujskemu muzeju, ki je dobil prostore v nekdanji vojaški transportnici poleg kasneje sezidane ptujske gimnazije. V zahvalo za ta lepi dar se je nazval muzej in se še danes imenuje »Mestni Ferkov muzej«.

Ko je društvo v glavnem uredilo zbirke, je začelo tudi samo kopati in tako raziskovati staro Poetovio. Vodili so izkopavanja domačini, pa tudi strokovnjaki iz Gradca in z Dunaja po nalogu deželnega muzeja v Gradcu in arheološkega instituta na Dunaju. Med domačimi preiskovalci moramo imenovati Viktorja Skrabarja, ki je vstopil l. 1903. v društvo, si postavil za nekako življensko nalogo preiskavanje stare Poetovione, vodil izkopavanja in more letos ob pet in dvajsetletnici svojega muzejskega delovanja s ponosom in zadovoljstvom gledati na dosežene uspehe in uživati priznanje, ki se mu izreka za zasluge z vseh strani.

Preiskavalo in kopalo se je z večjim ali manjšim uspehom vsako leto. Leta 1899. se je našel prvi, l. 1902. drugi mitrej. Bogato je bilo leto 1913. O veliki

noči je našel stotnik Frank ostanke rimskega mostu čez Dravo, v maju je bil najden tretji mitrej, v jeseni pa na griču Panorami ostanki rimskega kopališča. Zbirke v muzejskih prostorih so se kopičile, začelo je primanjkovati prostora. In ko je še gimnazija, nastanjena tik muzeja, odvezla zase eno muzejsko sobo, je bilo očito, da je treba za obilne zbirke novih prostorov. Letos se je to vprašanje kar najsrečneje rešilo.

V gornjem delu Ptuja stoji daleč viden nekdanji dominikanski samostan, ki je bil l. 1786. razpuščen in večinoma rabil vojakom za vojašnico in skladišče. To poslopje je kupila letos mestna občina ptujska in določila križni hodnik ter vzhodni, najstarejši del v pritličju, kakor tudi del nekdanje cerkve za muzejske zbirke. Križni hodnik je sam velike zgodovinsko umetniške vrednosti. Ko pa so se ostali prostori popravljali in pripravljali za muzej, so se odkrili v zidu in na zidovju lepi in važni stavbni in slikarski ostanki nekdanjega samostana v vsem njegovem razvoju. (Glej Steletov opis v Časopisu za zgodovino in narodopisje, 1928.). Ptujski muzej je dobil tako ne samo zadostnih in pripravnih prostorov, nego celo prostorov, ki so sami zgodovinsko in umetniško znameniti, dobili smo v Ptujju nekaj muzeju.

Najznamenitejša in najbogatejša je v ptujskem muzeju antična zbirka, razpostavljena v posebnem prostoru nekdanje dominikanske cerkve in v več omarah, postavljenih po križnem hodniku. Obsežna je zbirka kulturno zgodovinskih in narodopisnih predmetov iz srednjega in novega veka. Tudi geološka, rudninska in prirodopisna zbirka je lepa. K tem zbirkam se družijo še bogata knjižnica, obsegajoča starinska dela, pa tudi strokovna dela novejša dobe, ki so važna za proučevanje posameznih zbirk.

Zbirke v muzeju so urejene in pregledno razpostavljene na uporabo znanstvenikom strokovnjakom in na ogled občinstvu, zanimajočemu se za muzej. Ali kljub temu so zbrani predmeti večini, ki prihajajo muzej ogledovat, več ali manj mrtvi, ki jih je treba z živo ali vsaj pisano besedo šele oživiti. Muzejsko društvo je ves čas skrbelo, da važne svoje naidbe tudi opiše in objavi po strokovnih glasilih pa tudi v dnevnem časopisju. Vrhunec je pa do-

seglo z izdajo posebnega Vodnika po Poetovionji (knjiga se dobi za 50 Din po knjigarnah in pri društvu), ki ga je društvu za njegovo tridesetletnico l. 1923. poklonil sedanji ravnatelj arheološkega muzeja v Splitu dr. M. Abramić, kateri se od svojih vseučiliških let do danes intenzivno zanima za ptujske starine. Knjigo je za Slovence priredil prof. Anton Sovrè in ustvaril z njo temeljno in vzorno delo o naših starinah.

Delo ptujskega muzejskega društva še ni dokončano. Preiskavati je treba še dalje rimsko in starokrščansko dobo, preiskavati pa tudi srednji in novi vek, ki nudita obilo in hvaležnega gradiva, kakor se je lepo pokazalo pri odkritjih v dominikanskem samostanu.

K vsemu temu pa še pride, da se zaneše zanimanje za našo preteklost med širše sloje. Do prevrata je bilo muzejsko društvo nemško, ki ni hotelo pritegniti k delu Slovencev in ni hotelo širiti zanimanja med domačim prebivalstvom v domačem jeziku niti ustno niti pismeno. Zato ni čudno, da nam je bila naša starina več ali manj mrtva. Po prevratu raste zanimanje za našo preteklost tudi med nami, postaja naša starina za nas vedno bolj živa. O tem pričajo predavanja v domačem jeziku, pričajo opisi in razprave v naših listih in časopisih, pričajo številni obiski našega občinstva, zlasti še šolske mladine. In to popolnoma prav! Zakaj na ptujski muzej smejo biti ponosni Ptujčani, smejo biti ponosni Slovenci, sme biti ponosna naša država, saj sega sloves ptujskega muzeja daleč čez meje naše države.

S proklamacijo ujedinjenja Slovencev, Hrvatov in Srbov dne 1. decembra 1918 v Beogradu v prisotnosti Aleksandra, regenta kraljevine Srbije in deputacije Narodnega veća iz Zagreba se je že prej svobodnim deželam na oni strani Dunava, Save in Drine pridružilo 21,1 % bivše avstro-ogrskje zemlje. Izven okvira nove države je, žal, ostal še dober milijon našega ljudstva na Koroškem, v Julijski Kralini in Južni Makedoniji, ki ječi v težkih razmerah. kakršnih ni bil vajen ne iz dobe nemško-madžarskega ne turškega podaništva.

V zarji nesmrtnosti

Filozof življenja — Poveljučana kontoaristka — Värmlandska učiteljica.

Kdo izmed nas, ki smo se nekdaj s proučevanjem filozofskih problemov pripravljali na resnost življenja, ki nam je dalo pozneje po tolikih razočaranjih povsem drugo skorjo kruha, kakor smo jo pričakovali, kdo izmed nas, ki smo se zaverovali v «L'Evolution creatrice», se ni začudil, ko je zvedel, da je največji francoski mislec — pionir novega evropskega duhovnega življenja — direktni potomec poljske židovske rodbine? Ne zato, ker smo podcenjevali židovskega duha v miselnosti, temveč zato, ker se nam je zdelo čudno, kako more «slovanški žid» vplivati na «preobličjenje» splošno veljavnega svetovnega naziranja in to v Franciji, čije

misleci so kljubovali vsaki teoriji, ki je stremela po intuitivni filozofiji.

In danes? Čeprav daleč od čiste filozofije, se prav nič ne čudimo, da je stockholmska akademija podelila Henri Bergsonu — osem in sedemdesetletnemu starcu — ki pripravlja na večmesečni bolniški postelji novo, morda zadnje in najvažnejše delo, Noblovo nagrado in tako počastila v njem ves francoski narod.

Henri Bergson je rojen Parižan in velik Francoz. Francija vidi v njem svojega sina in svojega učenjaka, ki je ustvaril človeštvu nov vir spoznanja in mu «davno» (l. 1907.) pred svetovno vojno pokazal pot do nove metafizike, ki mora nujno preobraziti kulturni svet na temelju svoje morale, zavračajoče materialistični svetovni in življenjski nazor.

Dosleden v praksi kakor v teoriji, si je uredil Bergson svoje življenje tako, da kljub strastem, viharjem in vsem betežnostim življenja, ki jih je bil deležen v veliki meri, ni žrtvoval nobene svoje velike ideje. Učenjak in umetnik, zatopljen v absolutnost in v njem živi pogon.

✱

Sigrid Undsetova je prejela letošnjo Noblovo literarno nagrado. Zenska Skandinavija je s tem imenom že drugič zmagala pred profesorsko strogim forumom švedske Akademije znanosti. Pred Undsetovo je dosegla to čast samo Selma Lagerlöfova.

Sigrid Undsetova je izšla iz rodbine intelektualcev. Njen oče je bil arheolog in ko se je Sigrid rodila, je živel na Danskem. Tam je deklica preživela mladost. Dolgo časa, nad deset let, si je morala služiti kruh v pisarni kot navadna kontoaristka. Bilo je trdo delo, a vendar je imela zvečer dovolj časa, da se je bavila z leposlovjem.

V 25. letu starosti je napisala in izdala svoj prvi roman «Gospa Marta». Bilo je delo avtobiografskega značaja.

Sledila je knjiga «Srečna leta». Javnost jo je sprejela s simpatijo. Vendar je bilo priznanje še daleč za gorami. Prišlo je l. 1911., ko je izšel veliki ro-

HENRI BERGSON

man «Jenny», zopet opis ženske usode. S tem romanom je šele stopila Undsetova v kolo velikih norveških pisate-

SIGRID UNDSETOVA

ljiv in kritika se poslej ni več bala zapisati, da se postavi lahko v eno vrsto s Knutom Hamsunom, ki je bil že tedaj eden najboljših skandinavskih leposlovcev.

Višek svoje literarne tvornosti pa je dosegla Undsetova šele l. 1920. Napisala je dolgo zgodbo, ki v nji prikazuje lik srednjeveške norveške ženske, «Kristine Lavransdatter». Za to delo je bila Undsetovi po Grazii Deleddi prisojena Noblova nagrada.

V literarnem delu pisateljice loči kritika dve dobi, njene romane pa deli na dve kategoriji. Prvi cikel obsega srednjeveške, drugi sodobne romane. Značilno je za Undsetovo, da se počuti v srednjem veku bolj domačo kakor v sedanjosti. «Kristino Lavransdatter» se da do neke meje primerjati z Jens Peter Jacobsenovo «Gosno Marijo Grabbe», le da je roman Undsetove v kompoziciji velikopoteznejši in tudi v

psihologiji finejši in globokejši od Jacobsenovega dela.

Vsa dela Undsetove so prožeta s problematiko in težkim pesimizmom. Njeni junaki doživljajo težke krize, velike katastrofe in končujejo na obupen način, a vendar ne samo obupno, ampak junaško resignirano.

Iz njenega zasebnega življenja je zadnja leta najznačilnejši dogodek prestop iz evangeljske cerkve h katolicizmu.

Kmalu potem, ko je prejela Undsetova Noblovo nagrado je praznovala sedemdesetletnico Selma Lagerlöfova.

Ko je bila Undsetova še pred štirimi leti evropski javnosti popolnoma neznan, so spisi Selme Lagerlöfove že davno v knjižnici vsakega pravega izobraženca. Posebno dve njeni deli «Gösta Berling» in «Jeruzalem».

Selma Lagerlöfova je doma v Värmlandu, kjer rasto razsežni gozdovi in je zemlja polna podzemskih zakladov. Ta dežela skoraj ne pozna siromaštva. Ljudstvo si je s prodajo in obdelovanjem lesa ustvarilo dobro podlago za urejeno življenje in blagostanje. Ženske so v teh krajih zelo lepe, narodni običaji pa čisto ohranjeni.

Lagerlöfova je v neki črtici opisala, v kakšnih čudnih okoliščinah je prišla na svet. Ko je njena mati porajala, sta sedeli v sosedni sobi stari ženski, njena babica in teta. Prorokovali sta usodo deteta iz kart. In sta sklenili: da bo otrok ves čas svojega življenja imel opraviti s papirji in knjigami, bo pa vse življenje prebil sam brez družine.

Proročanstvo se je dobesedno izpolnilo.

Selma je vzgajala stara mati. Od tretjega leta naprej, ko je dete ohromelo, ji je pripovedovala pravljice. Babica je obnavljala spomine na vse, kar je nekoč videla in slišala. In tega je bilo brez konca in kraja. Fantazija Selme je dobivala poleta. Zgodbe o duhovih, resnične in izmišljene dogodivščine, legende iz mitologije, vse to ji je oblikovalo duha in ji obračalo pogled v davno preteklost. Tako je Selma dopolnila 23 let in še ni videla šole. Učili so jo doma in v tri in dvajsetem letu so jo poslali v Stockholm v licej. Postala je res učiteljica in je izvrstno vzgajala učence. Tudi pisala je, vendar si ni še upala nastopati javno.

Uspeh je dosegla čez noč. Neki ženski list je bil razpisal nagrado za po-vest iz ženskega peresa. Lagerlöfova, ki je imela gotovih nekaj «balad v pro-zi», kakor je imenovala osnutek za po-znejši roman «Gösta Berling», v kate-rem popisuje življenje duhovnika - pi-janca, slabiča in junaka v eni osebi, je poslala nekaj poglavij na ogled. Kakšno presenečenje, ko je izvedela, da je pro-drla! Prišla je v zadrego, kajti prvotno je imela namen napisati ep, potem dra-mo. Nazadnje so nastale balade v pro-zi. Zgodbe so tako prepojene v vārmlandsko domačnostjo, da je čitajoče ob-činstvo spričlo njih odložilo «sodobne» naturalistično pisane romane in drame Ibsna, Björnsona, Strindberga, Garbor-ga in drugih.

Nagrada za prva poglavja «Göste Berlinga» je postala odločilna za po-znejšo življensko smer vārmlandske učiteljice. Neka prijateljica ji je izposlovala leto dni dopusta. Ta čas je porabila La-gerlöfova za pisanje novih poglavij, ki jih je izoblikovala v roman. Ko je izšlo delo v celoti, ga je dobil v roke danski kritik Brandes in je z vsem svojim vplivom nastopil za nov talent, ki se je pojavil v literarni stroki.

Lagerlöfova se ni več vrnila v učiteljsko službo. Dobila je štipendijo iz

kraljevske hiše in je šla na potovanja. Italija ji je dala pobudo za drugo njeno največje delo «Jeruzalem». V njem opi-suje pisateljica usodo sekte, ki se seli v Palestino. Nič manj priznanja si ni priborila z otroško povestjo «Čudovita pot Nilsa Holgersonsa skozi Švedsko».

Časti ni bilo konca ne kraja. Staro-davna univerza v Upsali je imenovala Lagerlöfovo za doktorico. Dve leti po-zneje je prejela Noblovo nagrado. Ob tej priložnosti je pripovedovala, kaj jo je napotilo k pisateljskemu poklicu.

Šla sem, je začela pisateljica svoj slavnostni govor, v nebesa k očetu vprašat za svet, česa naj se lotim. Ko stojim pred njim, pa se domislim starih šeg in običajev iz Vārmlanda, gozdov in koč, rastlin in živali in pozabim na drugo. Moje povesti so samo izpoved njihovih skrivnosti — je zaključila. In je s tem izpovedala svoje pisateljsko bistvo.

Snovi Selme Lagerlöfove so skrivno-stne, pravljичno-fantastične, nekako nadnaravne, polne vere, legendarne in čudovite. Psihologija pisateljice je zelo globoka in živa.

Povodom sedemdesetletnice so La-gerlöfovo vprašali, kaj misli o moderni ženski. Evo njenega odgovora:

SELMA LAGERLÖF OVA pri pisalni mizi

«Ženska današnjega časa se razvija mnogo svobodnejše kakor ženska v preteklosti. Podobna je kraljici, ki je za svoja dejanja odgovorna sama sebi. Kljub temu pa menim, da ta tip ženske še nastaja. Treba ga je pustiti, da ra-

ste in se razvija, ne pa zaničevati jo ali jo povzdigovati do neba. Me, ki smo že stare, imamo samo eno željo: da bi se razvila v najpopolnejše bitje pod solncem, ki smo zanj žrtvovali vse, ko smo zahtevali zanj popolno svobodo.»

Inž. Ferdo Lupša

V deželi jutranjega solnca

Božanski izvor japonske dinastije — «Nesebična» japonska kultura — Verski in evropski vplivi na japonski narod

Na Japonskem so se vršile te dni velike svečanosti. V nekdanji cesar. prestolnici Kiotu je bil kronan cesar Hirohito, 124. vladar japonske dinastije, ki vlada že nad 2000 let. Kronanje se je vršilo v starodavnem cesarskem dvoru v »nebeški dvorani«, Shi shin den po pravilih, ohranjenih iz davnih časov, kakor zahteva japon. tradicija. Svečanosti so se vršile z vsem orientalskim sijajem in so trajale 11 dni.

Najstarejša dinastična poročila, ki so se ohranila v spisih «Kojiki» iz leta 712. po Kr., segajo nazaj do l. 60. pr. Kr. (za časa Julija Cezarja v Rimu), ko je nastopil vlado prvi japonski cesar Džimu Teno, sin solnčne boginje Amaterasu*). Insignije japonskega veličanstva so trije sveti zakladi: meč, ogrlica in zrcalo.

O vladarjevi osebi piše Itshikava v svoji knjigi o japonski kulturi, da cesar ni vladar po božji milosti, ampak je direktni potomec božji, to je božja oseba sama. Baron Oura pa piše: «Pri nas je cesarjev dvor naša vera, dvor

*) Japonska mitologija pripoveduje, da se je eden bogov v spremstvu boginje tovarišice podal iz nebes ter je vrgel biserno sulico na površje oceana. Na kraju, kjer se je zapčila sulica se je dvignilo iz morja japonsko otočje. Bog je nato izročil vladno na tem ozemlju svoji najljubši hčeri, solnčni boginji Amaterasu, s katero se pričenja serija 'pozemskih' bogov na Japonskem.

je večer, kakor nebo in zemlja.» Omachi pa se izraža: «Cesar je japonski bog, to je japonski Buddha.» Na drugem mestu pa pravi: «Cesarjeva družina je vir japonske morale in vir japonske slave. Tako je na Japonskem cesar živi bog.»

Ko je bila l. 1912, v času bolezni cesarja Mutsihito zbrana pred vladarjevo palačo množica naroda, ni prosila boga za cesarjevo ozdravljenje, ampak je molila cesarja kot osebo božjo in ga prosila, naj še ne zapusti naroda. Na dan obletnice cesarjeve smrti narod moli in daruje obenem tudi vsem prejšnjim vladarjem. Živeči cesar ima oblast tudi nad umrlimi. To dokazuje ediki, s katerim je predzadnji mikado povišal kneza Ito po njegovi smrti v božje bitje.

Na Kitajskem stoji narod na podlagi konfucijonizma v sredini državne ideje. Nekdanji cesar je bil le božji namestnik, to je sveti posredovalec med narodom in nebeškim vladarjem. Cesar je moral skrbeti za blagostanje naroda, in ako ni zadostil narodovim zahtevam, tedaj ga je mogel narod odstraniti in poklicati drugo osebo na njegovo mesto. Temu nasprotno stoji japonski vladar v sredini državne ideje. Tukaj živi narod le za vladarja. Njegova slava, čast in blagostanje je edina narodova želja. Mikado je nedotakljiv. Njegova vladavina je absolutni monarhizem, ki ga niso mogli strmoljaviti tekem zgodovinskega in kulturnega razvoja ponovna revolucionarna gibanja japonskih plemičev.

Japonski cesar ni cesar v našem pomenu, on ni kralj kraljev in božji namestnik, kakor je siamski kralj in bivši cesar na Kitajskem, temveč je vtelesen bog, iz solnca izhajajoči Inka. Osrednje svetišče solnčne boginje

Amaterasu v Ize (Futami Jamada) je postalo svetišče mikadove rodbine in njegovih prednikov. Vsa važna državna dejanja se v tem svetišču oficijelno poročajo mikadovim prednikom. Okrog njegove božje osebe se zbirajo ponižno vsa japonska plemstva in rodbinske skupine, z ukoreninjenim plemenskim in rodbinskim kultom prednikov. Iz tega vsestranskega častenja so se razvile originalne šege in običaji, ki se izražajo osobito kot plod ponižnosti in pokornosti v zasebnem, družabnem in državnem življenju. Osebnost je tu popolnoma v ozadju. To je v nasprotju z evropsko kulturo in ci-

Ker pa je družina podlaga plemenske in narodne skupine, zato je rojstvo dečka v vsaki družini znamenje obznanja in prihodnosti, kakor tudi dokaz ugodnega razvoja v preteklosti pradedov. Zato je razumljiva običajna prodaja deklic in suženjska vdanost ženskega spola očetu, možu in starejšemu sinu. V družini ima le družinski poglavar odločilno pravico kot zastopnik in naslednik pradedov ter kot ohranitelj in voditelj družine in družinske tradicije, na katero morejo umrli predniki kot nadčloveška bitja vplivati ugodno ali neugodno. Celo v najosebnnejših zadevah, n. pr. pri mojitvi ni

Mikado Hirohito in cesarica Nogako

vilizacijo, kjer je »jaz« več ali manj v vsakem dejanju v ospredju. Zato je narodna zavest japonskega naroda večja kakor drugih narodov. Znake slične despotične vladavine najdemo pri starih Egipčanih in Peruancih, ako se ne oziramo na tam vladajočo duhovniško hierarhijo.

V vsem kulturnem življenju japonskega naroda se ne priznava važnost posameznega bitja. Ohranitev družine in plemenske skupine je glavni činitelj kulturnih smotrov in narodnih idealov.

osebna naklonjenost in ljubezen obeh zaročencev merodajna, ampak le želja staroste. Tako je zakon kot tak pri Japoncih neosebna zadeva, ker ni vez skupnega življenja dveh oseb, ampak zavod, ki služi ohranitvi družine. To je glavni namen zakona. Nesebičnost je torej glavni del moralnega čustvovanja.

Tetsujivo piše v svoji knjigi »Rinri Roenshu«: »Japonska morala stoji med vsemi narodi na najvišji stopnji, ker je mikadova dinastija že od začetka ne-

prenchoma dajala moralo, ki je krepila narodno edinstvo in moč. Zvestoba in otroška ljubezen je bila vedno njen mozeg. Ker noben drug narod na svetu nima dinastije, ki bi obstojala dva tisoč let, zato ne more nobena druga država razviti morale tako plodno, nosno kakor Japonska.»

Prvotno je japonski narod videl v naravnih silah in prikaznih svoje bogove, in že tedaj je tvoril kult solnčne

potem pričela prodirati kitajska kultura v japonsko deželo. Konfucijonizem in budizem (522 po Kr.) sta skoro istočasno podžigala kulturno gibanje, vendar se japonski narod dolgo časa ni mogel povzpeti do srečnega položaja in blagostanja. Japonska dežela je bila mnoga stoletja siromašna. Zgodovina poroča, da truplo l. 1500. po Kr. umrlega cesarja Go Tsuhi Teno 40 dni zaradi siromaštva ni moglo biti pokopano

Prestolonaslednik Čičibu in njegova morganatična žena grofica Matsudeira

boginje trdno versko podlago. V tesni zvezi s kultom naravnih prikazni je ostal phalus (kult moških spolovil) kot znak življenja in narodnega obstanka. Čaščenje prednikov je že v davnih časih posvečalo družinsko življenje.

Vpliv kitajske kulture na japonski narod se je pričel šele v tretjem stoletju po Kr., ko je vladarica Jingo Kogo premagala Koreo. S te strani je

pano v sijaju ceremonij, ki jih predpisuje tradicija.

Na duševni razvoj naroda je osobito ugodno vplival iz Kitajske prenešen mahayana budizem, čeprav je bil razcepljen v več sekt. Ta je dal Japonski pisavo. Konfucijonizem ni mogel ustvariti posebnega stanja, vendar je vplival plodonosno na značaj kulturno-socialnih idej. Konfucij je učil, da ima

vsako narodno dejanje sedanosti podlago v blagodejni starodavnosti, da se torej zrcali bodočnost v preteklosti. Konfucij ni ustvaril novega, ampak je bil organizator in pospeševalec starega duha, ki je navdajal japonski narod že pred njim.

Razumljivo je, da na Japonskem v državnem in družabnem življenju vpeljava zapadnih idej in zakonov ni mogla vplivati na duševno čustvovanje naroda in na njegov nadaljnji kulturni razvoj. V državnem življenju parlamentarizem nobenemu narodu Daljnega vzhoda ne ugaja, tako tudi ne Japoncem, kljub temu, da ga imajo. Vse take vpeljave se kažejo tam v popolnoma drugi luči, kakor pri nas. Evropske duševne in kulturne ideje in metode tam še niso osrečile naroda. Naše duševne in socialne razmere se še niso priučili ljubiti. Kar so ti narodi hoteli od nas, to je združeno vse le v materialistični civilizaciji. Na Japonskem je v zadnjih desetletjih našla evropska praktična veda in tehnični napredek ugodna tla brez evropskih vzgojnih načel in duševnih idealov. Tako se je moderna vzgoja Japonske v glavnih potezah vršila le v gospodarsko-praktičnem, ne v socialno duševnem smislu.

Glavni smoter so bili narodno obogatjenje in ojačanje države napram tujcem.

Japonec Tanaku je opisal vpliv materialistične evropske kulture takole: «S pomočjo nam prirojene zmožnosti posnemanja so mogli s čudno hitrostjo naši rojaki posneti in izkoristiti vojaštvo, sodstvo, umetnost, znanost in vse dodatke zapadne civilizacije. Hitrost, s katero se je vse to doseglo, je izenačila zapadne narode. Evropska civilizacija se ni sprejela intelektualno, ampak fizično. In posledica je, da je narod zapazil velik prepad med novo civilizacijo (evropsko) in staro kulturo (japonsko).

Fuji Kenjiro piše: «Nikdar ni bil boj med staro in novo moralno silnejši, kakor v današnjem času. Načela, ki si tukaj nasprotujejo, so nezdružljiva. Na eni strani (evropski) stoji visoko spoštovanje pravic posameznika, čišlanje osebnosti, egoizem, povdaranje in vzdrževanje individualnih pravic, na drugi strani (japonski) pa stoji v nasprotju s tem spoštovanje lojalitete in otroške pijetete, popolna ugonobitev sebičnosti in popolno zedinjenje z dolžnostjo.»

Rečna zveza zapadne z vzhodno Evropo

Med največje zgradbe, ki so se jih Nemci lotili po svetovni vojni, spada v prvo vrsto prekop, ki bo spojil reke Ren, Meno in Dunav v eno samo ogromno vodno prometno žilo, ki bo zvezala Severno morje s Črnim morjem. Ker bo bodoča vodna pot velikega pomena tudi za našo državo, ne bo odveč, če se s to zgradbo malo podrobneje pobavimo.

Dela na kanalu so se pričela l. 1922. in napredujejo tako naglo, da bodo v štirih ali petih letih že toliko dokončana, da bodo lahko splavali po kanalu prvi veliki parniki iz Severnega v Črno morje.

Tisočletni sen, s katerim sta se vse življenje ukvarjala že Karel Veliki in pozneje Napoleon, se bo sedaj uresničil. Mogočna vodna cesta bo spojila vzhod z zapadom.

Čeprav ta prekop, niti po mogočnosti niti po pomenu za svetovno gospodarstvo ne dosega Panamskega ali

Sueškega prekopa, vendar bo za samo Evropo neprimerno večje koristi kot prva dva.

Glavna prometna žila med vzhodom in zapadom

Možnost nepretrgane ladjeplovbe po Renu, Meni in Dunavu od Rotterdama do Suline pomeni velikanski gospodarski podvig za vse države, ki leže ob tem vodovju.

Že stari narodi so se v veliki meri posluževali te od narave začrtane poti. Ob njej se je valil tok azijskih plemen, ki so zasedla Evropo. Tu so se pomikale rimske legije in pozneje še neštevilne druge armade. V novejšem času pa so služile te reke v prvi vrsti gospodarstvu. Ob njih se križajo neštete železniške proge in sedaj tudi mnogeštevne zračne linije.

Ren sam zase je silno pripravna prometna žila, ki se kot široka cesta reže v največje evropske centre kovinske in

kemične industrije, ki se mimo tega izliva v morje na onem delu evropskih obal, kjer so v bližini največja pristanišča: Hamburg, Rotterdam, Anvers, Bremen in London.

Mena, kot samostojna reka ni tolikšnega pomena in prihaja sedaj v poštev samo kot interna prometna žila Nemčije. Dunav s svojim 2850 km dolgim tokom in s svojimi velikimi priroki pa že danes pomeni eno najvažnejših prometnih žil Srednje in Vzhodne Evrope. Saj mu doteka promet iz vsega porečja, ki meri skoro 1 milijon kvadratnih kilometrov. Njegov izliv sicer ne leži tako ugodno, kakor izliv Rena. V okolici ni velikih pristanišč.

Evropi, ki ji bodo v neki meri nado meščale Sredozemsko morje, ker bodo tudi razmeroma velike ladje lahko vozile neposredno iz Rotterdama v Sulino na Črnem morju. Zlasti pa bo bodoči prekop poživil plovbo na Dunavu, ki danes ni takšna, kakršna bi lahko bila. Nekatere države, kakor Češkoslovaška, Avstrija in Madžarska, ki imajo sedaj le zasilne izhode na morje, bodo naenkrat dobile na svojem ozemlju velike luke, kjer bodo pristajali veliki rečni parniki.

Spoj Rena, Mene in Dunava bo stvaril vodno prometno cesto, ki daleko prekaša vse, kar jih je doslej v Evropi. Pritegnil bo nase dovršen del to

kjer bi se prekladalo blago na prekomorske parnike. Ali mesto tega je v bližini Orižent, ki je za Evropo življenjskega pomena.

Na bodoči vodni poti bo seve največ pridobila Nemčija, ki bo s tem zvezala industrijsko Porenje z južnimi pokrajinami, z Bavarsko. Avstrijo, sploh s Srednjo Evropo, kamor bo na cenen način izvažala poreske industrijske izdelke. Mimo tega pa bo dobila udoben izhod na bližnji Orižent, ki je že od nekdanj njen poglavitni smoter. Poleg Nemčije pa bodo spoznane reke koristile tudi vsej Srednji

vornega prometa iz porečij. Ustvaril bo širok pretočni pas od Londona do kotline reke Donca in do Kavkaza, po katerem se bodo nenehoma izmenjavali izdelki zapada: kovinski, kemični in tekstilni proizvodi, s pridelki bližnjega Oriženta, ki so predvsem cereali, živina in nafta. Treba je še pripomniti, da bo prevoz svoboden za ladje vse države. Saj že danes plovejo po Dunavu angleški, francoski, jugoslovenski in romunski brodovi in ne več zgolj avstrijski in madžarski, kakor je bilo do l. 1914. Mednarodna bo plovba ostala tudi v bodoče in za

vse tri reke, ki jih bo nadzorovala posebna mednarodna komisija.

Koliko prekopov je že dodelanega

Za 1500 tonske parnike je bil Dunav popreje ploven do Pasave, Mena pa do Aschaffenburga. Med temi mesti je bilo tedaj treba skopati izdaten prekop, ki bo v celoti dolg 700 km. Samega prekopa bo prav za prav le 225 km, kajti ostalo se bo pridobilo z reguliranjem zgornjih tokov Mene in Dunava. V ta namen je bilo reba poglobiti in razširiti Meno od Aschaffenburga do Bamberga in Dunav od Pasave do Regensburga. Med Bambergom in Regensburgom se šele skoplje pravi kanal. Ta sicer ne bo povsem nov, kajti prekop med temi mesti je dal skopati že l. 1846. bavarski kralj Ludovik. Toda ta prekop je za današnje prilike mnogo premajhen, ker je prevozen za ladje, ki imajo kvečjemu 130 ton.

Meno so z lahkoto regulirali. Mnogo preglavic pa je povzročal Dunav, ki se v zgornjem toku vije skozi dve soteski, pri Pasavi in pri Regensburgu. Ti dve izdatno ovirata plovbo, zlasti tesar pri Pasavi, ki se imenuje Kachlet. Skozenj dere Dunav nalik hudourniku, kar priča, s kolikšno težavo si je reka v teku tisočletij izdolbla pot iz skalnatih gmot Češkega lesa. Mimo tega ob suhi voda tudi močno upade in iz struge mole gnajzove in granitne čeri, ki so pravi strah vseh brodnikov. Ostane še prekop med Bambergom in Regensburgom, ki pa inženjerjem ne bo delal bogve kakšnih preglavic, izvzemši postranska dela, ki so potrebna za napajanje kanala z vodo. Potrebno vodo bodo jemali iz zgornjega toka reke Lech in jo bodo po velikanskem 100 km dolgem vodovodu speljali v kanal.

skem 100 km dolgem vodovodu speljali v kanal.

Kako velikanska dela so potrebna, da se spoje te tri reke, se nemara najbolj vidi iz tega, da je bilo na Meni, samo med Aschaffenburgom in Fürzburgom treba zgraditi 13 zatvornic za dviganje in spuščanje ladij. Nekatere izmed teh so že dokončane, a pretežno na večina se jih šele gradi. Največja zatvornica na vsej vodni poti je pri Kachletu na Dunavu in je bila zgrajena že pred tremi leti. Ta zatvornica je tako obilna, da se v njej lahko istočasno dvigajo ali spuščajo štirje veliki tovorni čolni z vlačilcem vred. Poleg zatvornice so tod zgradili tudi jez, ki je nivo Dunava toliko dvignil, da je reka plovila sedaj tudi ob suhi. Čeri v strugi so razstrelili, da je plovba skozi to nevarno sotesko sedaj popolnoma varna.

Letos so že začeli kopati kanal med Bambergom in Regensburgom, toda vzlic temu, da kopljejo s polno paro, vendar nekateri strokovnjaki dvomijo, da bi mogli biti gotovi do 1933, kakor je bilo preračunljeno.

Bodoča vodna zveza zapadne in vzhodne Evrope ne bo samo izpopolnjevala že obstoječih cest in železnic, marveč bo v stanu proizvajati tudi obilo električne energije. Zraven vsake zatvornice bodo namreč zgradili tudi električno centralo, ki jih bo v celoti 33. Doslej obratujejo šele tri, ki pa že danes oskrbujejo mnoge industrije na Bavarskem z električnim tokom. Ko bodo zgrajene še ostale elektrarne, tedaj bo trajno na razpolago za kakšnih 400.000 k. s. električne energije, ki jo bodo po daljnovodih speljali po vsej Bavarski in celo v Porenje ter v nekatere države Srednje Evrope.

Jugoslavija je s svojimi 12 milijoni prebivalstva v družbi 33 evropskih držav na desetem mestu, peta za velikimi in zadnja, ki šteje svoje prebivalstvo preko 10 milijonov. V vrsti držav, ki pridejo za našo državo opazimo glede števila prebivalstva znaten presledek: Madžarska kot enajsta najbolj naseljena država ima komaj osem milijonov ljudi, to je nekoliko več kot naše prečanske dežele (7.700.000 prebivalcev).

Prečanske zemlje Jugoslavije so v primeri s predvojno Srbijo in Črno goro naseljene toliko gosteje, da je med 100 Jugoslovenci le 36 Srbijancev in Črnogorcev, »Prečanov« pa 64.

Jugoslavija je v primeri s predvojno Srbijo in Črno goro po svojem zemljišču večja za 58 %; pretežni del, malone tri petine jugoslovenske zemlje, ležijo torej na tej strani Dunava, Save in Drine.

I. I. Turgenjev-Ignotus

Hamlet in don Quijote

(Dalje)

E. Justin: Don Quijote (lesorez)

Znano je, da je izmed vseh Shakespearjevih spisov Hamlet najpopularnejši. To žaloigro štejemo med one gledališke komade, ki brezdvomno in vselej napolnijo gledališče. Spričo današnjega stanja našega občinstva, ob njegovem stremljenju k samospoznanju in razmišljanju, ob njegovih dvomih vase in njegovi mladosti je ta pojav umiljiv; če tudi ne govorimo o lepotah, ki jih je prepoln ta nemara najznamenitejši umotvor modernega duha, ne moremo, da ne bi občudovali genija, ki je, sam v marsičem soroden svojemu Hamletu, po svobodnem zamahu ustvarjajoče moči ločil Hamleta od sebe in postavil njegovo podobo pred človeštvo, da bi jo potomstvo večno proučevalo. Duh, ki je ustvaril to podobo, je duh severniaskega človeka, duh refleksije in analize, duh, ki je težak in mračen, ki mu nedostaja harmonije in svetlih barv, nezaokrožen v krasne, a često puhle oblike, vzlic temu pa globok, močan, raznoličen, samostojen in voditeljski. Iz lastnih svojih neder je vzel tip Hamleta in nam prav s tem pokazal, da tudi na področju po-

ezijske tako kot na drugih poljih narodnega življenja, prekaša svoje dete, ker ga popolnoma razume.

Duh južnega človeka pa si je odpočil na umotvoru Dona Quijote, duh, ki je jasen, vesel, naiven in podjeten, ki ne prodira v globine življenja, ki ne sprejema, marveč le odraža vse njegove pojave. Ne moremo se odreči želji, da ne bi — ne napravili primerjave med Shakespearjem in Cervantesom, ampak samo pokazali nekaj točk, v katerih se razhajata in zblizujeta.

Shakespeare in Cervantes — nemara bo kdo ugovarjal, češ, ali je sploh mogoča paralela med tema pisateljema? Shakespeare, ta gigant, polbog... Da; vendar pa se nam Cervantes ne zdi pritlikavec, če stopi pred velikana, ki je ustvaril »kralja Leara«, temveč človek in sicer cel človek; človek pa ima pravico, da se postavi na lastne noge magari pred samim polbogom. Nesporno je, da Shakespeare daleko prekaša Cervantesa — in ne le njega — po bogastvu in moči domišljije, po blesku najvišje poezije, po globini in obsežnosti ogromne modrosti. Ali v Cervantesovih romanih ne boste našli niti za lase privlečenih domiselskih, niti nenaravnih primerjav niti neokusnih conceitov; prav tako ne srečate na njegovih straneh odrobljenih glav, izpuhlenih oči in vseh teh potokov krvi, pa tiste železne in tope surovosti, grozne dediščine srednjega veka, barbarstva, ki je le počasi ostavljalo severniaske trdovratne nature. In vendar je bil Cervantes tako kot Shakespeare sovražnik svetojernejske noči; še dolgo po smrti obeh pisateljev so se žigali krivoverce in prelivali kri — sicer pa, ali enolič kdaj krvolitje ne bo mogoče? V Donu Quijoti se je pojavil srednji vek z bleskom provencalske poezije, s pravilčno gracijo tistih romanov, katerim se je Cervantes toli dobrodušno posmehoval in ki im je sam plačal poslednji davek z romanom »Persiles in Sigismonda«. Shakespeare je pobiral svoje podobe vsepovsodi: na nebu in na zemlji in mu ni bilo nič zabranjeno; ni je bilo reči, ki bi mogla uiti njegovemu pronicavemu pogledu; zasačil jo je in zgrabil z nepremagljivo močjo, z močjo orla, ki se vrže na plen. Cervan-

tes pa pripelje svoje ne baš številne osebe pred čitatelja nekam mirno in ljubeznivo, kakor bi oče privedel otroke; jemlje zgolj to, kar mu je blizu, kar pa je blizu, to mu je tudi dobro znano!

Zdi se, da je mogočnemu geniju angleškega pesnika podrejeno vse, kar je človeškega; Cervantes pa črpa svoje bogastvo samo iz lastne duše, ki je jasna, nežna in bogata življenskih izkušenj, ni pa od njih posurovela. Cervantes se tekom sedem let težkega ujetništva ni zaman učil — kakor pravi sam — znanosti trpljenja; njemu podrejeni krog je tesnejši nego Shakespearjev, ali v njem — kot v slehernem posameznem človeškem bitju — odseva vse človeško. Cervantes vas ne bo zaslepil z bliskovito besedo, niti pretresel s titansko močjo zmagoslavnega navdušenja; njegova poezija ni shakespearso, dostikrat motno morje, temveč globoka reka, ki mirno teče med raznoličnimi obalami; lahko in počasi ponese čitatelja s sabo, ga objame z vseh strani s prozornimi valovi, da se radostno vda pristno epični tišini in voljnosti njenega toka. Domišljija rada obuja podobi obeh sodobnikov-pesnikov, ki sta umrla enega in istega dne, 26. aprila 1616 leta. Cervantes po vsej verjetnosti ni vedel za Shakespearja, ali veliki tragik je lahko v zavetju svoje stratfordske hiše, kamor se je bil sklonil tri leta pred smrtjo, prebral znameniti roman, ki je bil tisti čas že preložen na angleški jezik... Slika, ki bi bila vredna čopiča pesnikamisleca: Shakespeare, ki čita Dona Quijota! Srečna dežela, kjer se rodijo taki ljudje, učitelji sodobnikov in potomcev. Nevenljiv loror, s katerim je ovenčan velik mož, se ovija tudi čela njegovega naroda.

Preden sklenemo svojo daleko nepopolno studijo, prosimo dovoljenja, da vam povemo še nekaj posebnih opazk:

Neki angleški lord (dober sodnik v tej reči) je rekel v naši navzočnosti, da je don Quijote vzor pravega gentlemana. In zares: če so preprostost in zadovoljstvo v vedenju znaki, kateri kažejo tako zvanega sodebnega človeka, ima don Quijote polno pravico do takega naziva. Je pravi hidalgo, hidalgo ce'o takrat, kadar mu hudomušne vojvodove služkinje namažejo ves obraz z milom. Preprostost njegovih manir prihaja od pomanjkanja tega, kar bi se drznili imenovati ne samoljubje, marveč domišljavost. Don Quijote ni zaposlen s samim

seboj; spoštuje sebe in druge, ne misleč na to, kako bi se bahal; dočim se nam Hamlet kljub krasni vnanosti dozdeva — oprostite nam francoski izraz — kot »ayant des airs de parvenu«. Nima miru, celo grob je včasi, stavi se v pozor in glumači. Za to mu je dana moč svojevrstnega in umnega izražanja, moč, ki je lastna sleherni misleči in izobražujoči se osebnosti, prav zaradi tega je donu Quijotu nedostopna. Globokost in finesa Hamletove analize, njegova vsestranska izobraženost (ne smemo pozabiti, da se je učil na wittenberškem vseučilišču), — vse to je razvilo v njem skoraj nezmotljiv okus. Hamlet je izvrsten kritik; njegovi nasveti igralcem so začudo pravilni in modri; čut za lepoto je v njem skoraj tako močan kakor v donu Quijotu čut dolžnosti.

Don Quijote globoko čisla vse obstoječe ustanove: vero, monarha in vojvode, pri tem pa se čuti svobodnega in tudi drugim priznava svobodo. Hamlet zmerja kralja in dvorjane, sam pa je tlačitelj in nestrpnež.

Don Quijote jedva ume brati in pisati; Hamlet je po vsej verjetnosti pisal dnevnik. Don Quijote ima kljub vsej svoji nevednosti opredeljeno mišljenje o državnih zadevah in o administraciji, medtem ko Hamlet nima zanje časa in tudi ne ve, čemu bi se ukvarjal z njimi.

Mnogim so zopni neskončni tepeži, s katerimi je Cervantes obremenil dora Quijota. Že zgoraj smo bili omenili, da v drugem delu romana skoraj ne pretepajo ubogega viteza; pravimo pa, da bi bil, če bi ne bilo teh prask, manj všeč otrokom, ki toli slastno berejo njegove prigode, pa tudi nam odraslim se ne bi pokazal v resnični luči, temveč nekako hladno in naduto, kar ne bi bilo v skladu z njegovim značajem. Pravkar smo rekli, da ga v drugem delu ne tepejo več, ali h koncu, ko je dona Quijota odločilno porazil vitez belega meseca, preobčeen bakalar in ko se je bil nedolgo pred smrtjo odpovedal viteštvu — mu beži čez noge čreda svinj. Nekoč smo imeli priliko slišati očitek, češ, zakaj neki je Cervantes napisal to podobo, — zdi se, da je hotel pogreti stare, že zavržene smešnice. Vendar pa je tudi tu volja Cervantesa instinkt genija in uprav v tej zopni dogodbi slutimo globok smisel. V življenju donov Quijotov čisto vidimo, da jih teptajo svinje, osobito še pred smrtjo; to je poslednji davek, ki ga morajo plačati surovi slučajnosti.

ravnodušnemu in drznemu neumevanju . . . To je farizejska klofuta . . . Zdaj lahko umrjejo, saj so šli skozi ogenj kovaške peči — priborili so si nesmrtnost — in le-ta se že odpira pred njimi.

Hamlet je sem in tja lokav, da, celo, okruten. Spomnite se, kako je pripravil pogin dveh dvorjanov, ki ju je bil kralj poslal v Anglijo; spomnite se njegovega govora o Poloniju, ki ga je bil Hamlet sam ubil. Sicer pa vidimo v tem — kar smo že omenili — odraz srednjega veka, ki je stoprav nedavno minil. Z druge strani pa moramo opaziti v poštenem, resnicoljubnem donu Quijotu nagnenje k napol zavedni, napol nedolžni obmani, k varanju samega sebe — nagib, ki se skoraj vsikdar druží z domišljijo entuzijasta. Njegovo pripovedovanje o rečeh, ki jih je videl v Montesinosovi špi-fji, je očitvidno izmišljeno in ni moglo prevariti prebrisanega, prostodušnega Sancho Panza.

Hamlet — pri najmanjšem neuspehu mu klone duh in jame tožiti. Ko so dona Quijota zločinci na galijah tako močno zmlatili, da se ni mogel ganiti, ni nimalo dvomil o uspehu tega, kar si je zastavil. O Fourierju pravijo, da je bojda vsak dan skozi mnoga leta zahajal na sestanek z nekim Angležem, katerega je bil v časnikih pozval, naj bi mu poskrbel milijon frankov, ki mu je bil potreben, da bi uresničil svoje načrte. Angleža pa, seve, nikoli ni bilo. Ne dvomimo, da je to vrlo smešno, toda, glejte, česa smo se domislili: stari so pravili o svojih bogovih da so jim nevoščljivi. Kadar je kazalo, da bi bilo koristno, so jih skušali pomiriti s prostovoljnimi žrtvami (spomnite se prstana, ki ga je Polikarp vrgel v morje.) Zakaj tudi mi ne bi mislili, da morajo nujno vsa dejanja in nehanja imeti neko primes smešnosti, ki jo zahteva človeški značaj onih mož, kateri so poklicani k velikemu novemu delu, zahteva kot davek, kot pomirljivo žrtev zavidnim bogovom? Saj se vendar človeštvo ne bi gibalo naprej, če ne bi bilo teh smešnih donov Quijotov, teh čudaških izumiteljev, in Hamleti ne bi imeli ničesar, o čemer bi razmišljali.

Da, ponavljamo: Doni Quijoti iznajdejo — Hamleti izdelajo. Vprašate nas: kako morejo Hamleti karsibodi izdelati, če pa o vsem dvomijo in nič ne verujejo? Na to vam odvrnemo, da po modrem redu prirode ni niti popolnih Ham-

letov niti popolnih donov Quijotov: oba sta zgolj skrajnosti dveh poti in smeri, stebra, ki sta ju postavila pesnika na dveh različnih cestah. K njima je pač življenje usmerjeno, vendar pa ju nikdar ne doseže. Ne smemo pozabiti: kakor je v Hamletu načelo analize privedeno do tragike, tako je v donu Quijotu načelo entuzijazma prešlo v komiko, — v samem življenju pa le prav redko srečaš popolno komiko ali popolno tragiko.

Hamleta močno povzdigne v naših očeh naklonjenost, s katero se mu približuje Horacij. Ta postava je prelestna in jo dokaj često vidimo tudi dandanašnji — bodi naši dobi na čast! V Horaciju smo spoznali tip pesnomovalca, učerca v najlepšem pomenu besede.

Mož stočnega in odkritega značaja, gorečega srca in malce omejenega razuma, si je v svesti svoje pomanjkljivosti in je zaradi tega skromen, lastnost, ki jo vidimo le redko pri omejenih ljudeh. Zejen je pouka in navodil, od tod tolikanj spoštuje Hamleta, zato se mu vda z vso močjo poštene duše, ne da bi zahteval od njega vzajemnosti. Po drugi se mu — ne kot princu, marveč kot voditelju. Ena najvažnejših zaslug, ki jih imajo Hamleti, je ta, da izobražujejo in razvijajo Horaciju podobne ljudi, može, ki sprejemajo od njih semena misli, jih oplode v svojem srcu in potem raznesejo širom sveta. Besede, s katerimi Hamlet prizna Horacijev pomen, so mu v čast. Vanje je položil svoj nazor o visokem dostojanstvu človeka, o njegovih plemenitih stremiljenjih, ki jih ne more noben skepticizem oslabiti. »Slušaj me« — mu pravi:

»Odkar svobodno voli moja duša
In med ljudmi razločevati mora,
Izbrala si je tebe. — Vse trpel si,
In bil si, kot da ne trpiš ničesar;
Mož, ki vzprejemal je z jednako hvalo
Udarce in dari usode svoje.
In blagoslovlien, čigar kri in um
Spojena sta tako, da ni mu treba
Služiti za piščal Fortuni — peti
Prisiljen glas pod prsti njenimi.
Moža mi dajte, ki strasti ga niso
Napravile za sužnja, in zaprèm ga
Globoko v srce svojega duha,
Tako kot tebe...

Pošten skeptik bo vsekdar čislal stolika. Kadar je razpadel stari svet — in pomnite, da je vsaka doba podobna tej epohi — so se najboljši možje rešili na

obale stoicizma, kjer so videli edino do-
stojanstvo. Skeptiki pa so postajali epi-
kurejci, če niso imeli moči, da bi umrli,
»odšli v ono deželo, ki se z njenih
obal še nihče ni vrnil.« Pojav, ki je
umrljiv, žalosten in le preveč znan.

I Hamlet i don Quijote sta imela gin-
ljivo smrt. Vendar pa — kako različna je
njiju poslednja ura. Prelepe so Hamleto-
ve zadnje besede. Pomiri se, umolkne,
veli Horaciju, da naj živi še naprej,
slednjič pa povzdigne predsmrtni glas v
prid mlademu Fortinbrasu, neomadeže-
vanemu predstavitelju dednega nasled-
stva. Ali Hamletov pogled ni obrnjen
naprej... »Ostalo je... molčanje«, re-
če umirajoči skeptik in zares umolkne
na vekomaj. Smrt dona Quijota pa na-
polnjuje dušo z neizrečnim ganotjem. V
tem trenutku mora spoznati sieherni
človek veliki pomen te osebnosti. Ko
bivši orožjenosha dona Quijota, hoteč
potolaziti umirajočega, pripomni, da bo-
sta kmalu zopet krenila na viteške po-
hode, reče vitez: »Ne, to je že minulo
za večno; prosim vseh odpušcanja. Ni-

sem več don Quijote, zopet sem dobri
Alonso, kakor so me zvali nekoč —
Alonso el Bueno.«

Čudovite so te besede. Pripomnja o
tem nadevku pretrese bralca prvič in
slednjič. Da, samo ta beseda še ima po-
men pred obličjem smrti. Vse mine, vse
izgine, najvišja čast, moč, vseobsežen
genij, vse se razsuje v prah.

Vse véliko zemeljsko
razblinja se ko dim...

Ali dobra dela se ne razblinjajo ka-
kor dim; njih trajnost je večja od najsí-
jajnejše lepote; »vse mine«, je rekel
apostol, »edino ljubezen ostane.«

Tem besedam nimamo nič več prista-
viti. Čutili se bomo srečne, ako smo s
tem, da smo opozorili na dvoje osnov-
nih smernic človeškega duha, ki smo o
njima govorili pred vami, vzbudili v
vas nekatere misli, ne glede na to, ali se
ujemajo z našimi; — ako smo vsaj pri-
bližno izpolnili našo nalogo, ne da bi bili
utrudili vašo blagohotno pozornost.

(Konec)

Vladislav Fabjančič

Imena ljubljanskih ulic, trgov in cest

(Dalje)

C. Nova ulična imena iz l.
1876., ki so ostala v veljavi
do danes¹:

Beethovenove ulice, Pri brvi, Cojzo-
va cesta, Za črslom, Dolinska steza,
Dvorni násip, Emonska cesta², Gledali-
ška stolba³, Ulice na grad, Kapiteljske
ulice, Kárlavska cesta⁴, Kládezne ulice⁵,
Klepárska steza, Knafllove ulice⁶, Knež-
je ulice, Kolodvorske ulice, Pred ko-

njušnico, Križevniške ulice, Cesta na
loko, Lončárska steza, Médarske ulice,
Merosódne ulice, Mestni trg⁷, Na Mirji,
Nunske ulice, Obrézna steza, Opékar-
ska cesta, Ozke ulice, Pokopalíška ce-
sta, Poljanska cesta, Prečne ulice, Pred
Prúlami, Razpótne ulice, Réčne ulice,
Ríbjne ulice, Rímska cesta, Semeníške
ulice, Sódarska steza, Suknárske ulice,
Sv. Petra násip, Šelenburgove ulice,
Škofje ulice, Tesárske ulice, Trnovski
pristan, Trúbarjeve ulice, Turjaški trg,
Usnjárske ulice, Végove ulice, Vódna
steza, Vógelne ulice, Vožárski pot
(nem. »Seilergang« je staro ime), Vrtné
ulice, Zágata, Zatiške ulice, Zeleníške
ulice, Známenjske ulice, Zvonárske
ulice, Živinozdravske ulice.

D. Nova ulična imena iz
l. 1876., ki so se pozneje od-
pravila: Cesarja Jožefa trg (sedaj
Krekov t.), Delárnske ulice (s. Potoč-
nikova ul.), Fábriške ulice, Dovózna ce-
sta (s. Vilharjeva c.), Fárovške ulice

¹ Slovníških in pravopisnih izprememb
tu ne vpoštevam, tudi ne izprememb, spreje-
tih na občinski seji dne 13. novembra t. l.

² Prej nemško »Deutschen Grund-Gasse«.

³ Levstikov prevod nemške »Theater-
stiege«.

⁴ Prejšnje »Zvonárske ulice« Po trditvi
»Laibacher Tagblatt« l. 1876 je bil naziv
Karlóvska cesta »dem Volksmunde längst
geläufig«. Prav tako tudi Kolodvorska
ulica.

⁵ Levstikova tvorba za staro nemško
ime »Brunngasse«.

⁶ Ta naziv je bil sprejet soglasno šele
na seji 16. februaria 1876 na predlog Jur-
čičev. Odsek je mislil prvotno dati tej novi
ulici ime »Tirolska ulica«.

⁷ Prej »Vélikí trg«.

(s. Župnijska ul.), Franca Jožefa cesta (s. Aleksandrova c.), Francovo nabrežje (s. Cankarjevo n.), Gruberjeva cesta (s. Za gradom), Hilšerjeve ulice (s. Gregorčičeva ul.), Pred igriščem (s. Borštnikov trg), Cesta na južno železnico (s. Masarykova c.), Konjušne ulice (s. Švabičeva ul.), Pred kosárno (s. Vrazov trg), Križevniški trg (s. Valvazorjev t.), Marije Terezije cesta (s. Gosposvetska c.), Nove ulice (s. Kersnikova ul.), Parne ulice (s. Slomškova ul.), Poljanski trg (s. Ambrožev trg), Poljske ulice (s. Komenskega ul.), Predilne ulice (s. Pražakova ul.), Prešernov trg (s. Jurčičev t.), Pristavske

predlagani uvedbi Winklerjevega sistema. Po trditvi »Laibacher Tagblatt« se je na seji 20. junija, ko je stvar prišla na dnevni red, baje stari dr. Bleiweis tako razburil, da je »prvikrat govoril slovensko«. Bleiweis je trdil, da ima mesto za tako novotarijo premalo denarja in da se je prej treba pobrigati za nujnejše stvari, n. pr. za mestno kopališče. Marsikateri hišni lastnik ne bo zmogel 2 goldinarjev, kolikor stanejo posamezne hišne tablice. Winklerjev sistem je prikladen samo za mesta, ki so pravilno grajena, ne pa za Ljubljano. Ljudstvo se prav nič ne pritožuje proti starim numeracijam. Popolnoma

HOTEL »AVSTRIJSKI DVOR«, do l. 1918 Mahrova trgovska šola na Kreskovem trgu, kjer so se nekdanj vršili letni sejmi. Trg je še danes pri starih Ljubljancih znan pod svojim starim imenom Sejmski trg.

ulice, Résejev trg (Resljeva c.), Cesta na Rudolfovo železnico (s. Vošnjakova ul.), Starinarška steza, Sv. Martina cesta (Kette-Murnova c.), Šolske ulice, Trávníške ulice (s. Metelkova ul.), Valvazorjev trg (s. Vodnikov t.), Vodniškovice ulice (s. Kopitarjeva ul.), Žitni trg (s. del Ambroževega t.).

Vse te novotarije pa niso prodrle brez borbe. Odpor je izhajal predvsem od slovenske strani. V tedanjem občinskem svetu je imela večino nemška oz. nemškutarska »ustavoverska« ali liberalna stranka. Narodni Slovenci so pri volitvah, ki so se vršile marca 1876 zmagali samo v tretjem razredu. Proti nemški upravi so vodili ostro in sistematično opozicijo. Tako so se uprli tudi

zadostuje, če se krstijo ulice, ki so brez imena. Občinski svetnik Horak se je tudi postavil na Bleiweisovo stališče. Najprej naj se izdela načrt bodočega mesta, ki Ljubljana že leta zamača nanj. Horaku tudi nova imena niso všeč: »Ljudstvo bo n. pr. vedno ostalo pri starih nazivih, Sv. Jakoba trgu in Sv. Florijana ulici. O Valvazorju in Lavdonu ne ve ničesar. Da, v novih nazivih sumi celo proticerkveno tendenco«. Obč. svetnik Regali, ki je govoril slovensko, je izrazil podobne pomisleke. Revni posestniki po predmetjih ne bodo mogli plačati po 2 gl. kot

⁸ »Laibacher Tagblatt« 1876. Kot smo prej videli, je imel ta protest delni uspeh.

bogataši na Velikem trgu. Tudi ni prav, da se naročajo nove tablice na Dunaju. Če se je že prekrščevalo, zakaj so se ohranila grda imena kot »Kravja dolina«?

S slovenskimi zastopniki je največ polemiziral Dežman, ki je poudarjal, da je ostalo še vedno dovolj svetniških imen. »Pobožni krogi bi morali biti zadovoljni s tem, da se Marijin trg v bodoče imenuje po Šelenburgu⁹, ki mu mesto in dežela dolgujeta toliko dobrodelnih ustanov, med njimi tudi ustanovitev uršulinskega samostana.« Isti ljudje, ki se upirajo nabavi novih tablic na Dunaju, sami naročajo zvonove v Dunajskem Novem mestu, čeprav imamo doma izvrstno zvonarno. Nujno potrebne hišne table se jim zde predrage, pač pa imajo dovolj denarja za drage sveče pri procesijah¹⁰.

Končno je bil dr. Bleiweisov predlog zavržen s 14 proti 5 glasovom, nakar so slovenski občinski svetniki dr. Bleiweis, Horak, Regali, Jurčič in Goršič zapustili sejo, ki je vsled tega postala nesklepčna. Zato se je morala sklicati nova seja dva dni pozneje, ki je sklepala v odsotnosti Slovencev.

Živahna debata o novem sistemu numeriranja in uličnih imen se je vodila tudi po časopisu. Z nemškutarske strani sta prednjačila Dežman v »Laibacher Tagblattu« in Richard Kronegger v »Laibacher Zeitung«, v narodnem taboru pa »Slovenec«. Le-ta je pisal 22. junija med drugim:

»Kapucinski trg« (»Zvezda«) so preimenovali že davno v »narodni trg«. Prašaj pa Ljubljancina po »narodnem trgu«, stavim, da bo petdeseti, ki ga boš prašal, komaj vedel zá-nj. Ista taka je z »novim trgom«, katerega so zvali »Turjakov trg«. Ali čez petdeset let mu prebivalstvo ne bo drugače reklo, nego »novi trg«, za »Turjakov trg« bo malokdo vedel.« Isto pravi za prvotno nameravano prekrstitev »Šentjakobskega trga« v »Valvazorjev« (do katere pa ni prišlo) in vprašuje: »Čemu to? ... Ali so sedanja imena preveč »znucana« in ne več za rabo? ... Ali bo potem bolje v Ljubljani, ko bodo imeli trgi in ulice druga imena?«

Župan Laschan je v smislu sklepa občinskega sveta takoj naročil nove table pri Winklerju za vse štiri okraje levo od Gruberjevega kanala (šolski, šentjakobski, dvorski in kolodvorski), dočim jih je za V. okraj (onstran Gruberjevega kanala) izdelal še-le l. 1877. Ljubljanski klepar Nolli. Napisi so bili dvojezični, zgoraj nemški, spodaj slovenski. To je bil napredek, ki je kolikor toliko pomiril narodni tabor. Prve dni oktobra 1876 so začeli nove napise nabijati po vseh hišah. Winkler je vsa dela osebno vodil. »Slov. Narod« je pisal 7. oktobra 1876: »Nove hišne številke in novo imenovanje ulic po Ljubljani je sedaj povsod nabito po oglih in nad vežnimi vrati v lepem slovenskem in v nemškem jeziku. Reči moramo, da je vse prav lično in lepo. Zatorej pa močno obžalujemo, če je res, da so po nekaterih skrajnih predmestih po noči onesnažili ali celo odtrgali tablice¹¹. Prosimo, naj naši prijatelji povsod zoper tak vandalizem delajo. Sklep je sklep. Če so narodni zastopniki ob svojem času zoper govorili in glasovali, učinili so to samo, ker so hoteli velicah stroškov za zdaj ogniti, a nikdar ne iz principa.«

Do l. 1882., ko je prevzel vodstvo občine slovenski župan, ni beležiti nikakih izprememb v ljubljanskih uličnih nazivih. Na seji občinskega odbora 27. oktobra 1882 je bila krščena »Mesarska cesta«. To ime je predlagal sam župan Grasselli, ki mu ni bil všeč naziv »Klavniška cesta«, kot se je prvotno zamišljalo. Tudi za to ulico je izdelal tablice Winkler, napisi pa so odslej bili zgoraj slovenski in spodaj nemški, ne pa obratno kot pod nemškim županom. Tako je tekom let nastala precejšnja mešanica, ker je slovenski župan dosledno dajal pri novonarodenih tablicah prednost slovenščini. Stare hiše so torej imele nemško-slovenske, nove pa slovensko-nemške napise.

L. 1889. je na javni seji občinskega sveta dne 15. januarja stavil občinski svetnik Ivan Hribar samostojni predlog o izpremeni imen nekaterih ulic. Izvoljen je bil petčlanski odsek, ki naj bi zadevo proučil in o njej poročal občinskemu svetu. Odseku je načeloval Hribar, a njega člani so bili spočetka

⁹ Ta predlog je, kot smo videli, propadel.

¹⁰ »Laibacher Tagblatte« 1876

¹¹ Po trditvi »Laibacher Tagblatta« z dne 5. oktobra se je to zgodilo na Mestnem trgu in v krakovskem predmestju.

Fran Povše, Tomo Zupan, dr. Josip Vošnjak in Fran Rozman. Mesto poslednjih dveh sta bila pozneje izvoljena dr. Danilo Majaron in dr. Josip Stare, a l. 1892. mesto Povšeta in Zupana Gustav Pirc in Ignacij Valentinčič. Uspeh večletnih odsekovih posvetovanj je bilo obširno poročilo, ki ga je Ivan Hribar prečital na javni seji občinskega sveta 24. junija 1892. l. Njegova izvajanja so nad vse značilna za tedanje razmere in miselnost. Zato ne bo odveč, če podam iz njih kratek ekscerpt.

Uvodoma se je Hribar pečal z uličnimi imenovanji iz l. 1876. in obdolžil tedanjo (nemškutarsko) večino, da je namenoma izvedla »imenovanje cest, ulic in trgov tako, da bi — sodeč po njem — Ljubljane nikdo ne mogel smatrati za stolno mesto čisto slovenske kronovine, nikari še za duševno središče vsega slovenskega naroda.« »Če pogledamo po naši Ljubljani,« nadaljuje poročilo, »videli bomo, da se je sicer mestni zbor prizadeval še precej ohraniti zgodovinsko znana imena javnih prostorov in da je drugim zopet dal imena, ki spominjajo na zgodovinske dogodke in na razvoj mesta; da pa je popolnoma prezrl spomniti se mož, katerih imena so tesno zvezana z napredkom in osamosveščenjem naroda slovenskega. Jedino Truber, Vodnik, Zois in Preširen našli so milost v očeh tedanje večine mestnega zbora; a še tem odkazali so se silno skromni javni prostori, v tem, ko so se lepše ulice imenovale po možéh, katerih imena niso v nikakej zvezi z razvojem mesta in naroda.« Da se odpravi »narodni naš ponos žaleče to stanje,« je stavil poročevalec celo vrsto predlogov, ki so bili v odseku sprejeti »večinoma soglasno«:

Valvazorjev trg naj se po tem osnutku prekrsti v Vodnikov trg, »ker je skoro samo po sebi umevno, da se javni prostor, na katerem stoji kak spomenik, mora po njem imenovati in pa, ker je svoje dni Valentin Vodnik bil učitelj na liceju, čegar naslednika sta današnja dva gimnazija, ki sta umeščena v poslopju, pred katerim stoji spomenik.« (Od l. 1890.)

Zato pa »naj se novei cesti, katera pelje iz Gradišča na Tržaško cesto in katera bode v kratkem jedna najlepših cest ljubljanskih, dá ime: Valvazorjeva cesta.«

»Sedanje Vodnikove ulice misliš je odsek, da bode najprimernejše,

ako se imenujejo po učenjaku Kopitarju...«

»Velikanu Preširnu odkazala je bivša nemška večina mestnega zbora najmanjši trg ljubljanski. Da se popravi ta krivica in da zadoščenje spomnu tega najgenijalnega pesnika našega, sklenil je odsek priporočiti, naj se naslov Slonove ulice spremení v Preširnovе ulice in sicer zato, ker so te ulice jako oživljene in je po njih pristop v središče mesta, odtod pa zopet k najpriljubljenejšim sprehajališčem... Sicer pa naziv Slonove ulice nima nikacega pravega pomena, ker so te ulice dobile ga po hotelu »pri Slonu«, čegar jedna fronta sega vánje.«

»Sedanji Preširnov trg pa priporoča odsek, da se imenuje poslej Jurčičev trg«, ker »zamoremo po vsej pravici imenovati Jurčiča prvaka med slovenskimi pripovedovalci...«

Po obširnem opisovanju Slomškovih zaslug »nasvetuje odsek, naj se parne ulice, katere bodo — kakor se kaže — v kratkem zazidane in bodo potem prav lične, ker so v bližini učiteljskega in prve mestne deške šole, odslej imenujejo Slomškove ulice.«

»... po pisatelju in velikem dobrotniku našega mesta Franu Metelku (naj se) imenujejo sedanje Traviške ulice.«

»Sedanje gledališke ulice nimajo nikacega pomena več, ker je gledališče vsled požara moralo se umakniti s svojega prejšnjega prostora na Kongresnem trgu... (Zato naj) se te ulice v bodoče imenujejo po velikem dobrotniku in pospeševalju slovenskega jezikoznanstva Antonu Alojziju Wolfu...«

»Tržaška cesta (naj se odslej) začneja že pri Marije Terezije cesti: spodnji del prejšnje Tržaške ceste med Frana Josipa cesto in zidom Souvranovega vrta pa naj se imenuje gledališke ulice.«

»Jeden najzaslužnejših mož za duševni in gospodarski napredek slovenskega naroda je dr. Janez Bleiweis... Da se popravi krivica, ki se je zgodila doslej Bleiweisovem spomnu, (naj) se Križevniški trg spremení v Bleiweisov trg, in sicer zato, ker bode ta trg... jako prostoren in lep in bode bržkone na njem stal nekdaž Bleiweisov spomenik. Po križevniških imenovana je tako že posebna ulica...«

»Oni del šolskega drevoreda, ki leži med frančiškanskim mostom, semeniščem in škofijo, naj se poslej imenuje Pogačarjev trg...«

»Dolge ulice... naj se imenujejejo poslej Erjavčeve ulice...«

»... za lase privlečeno nemško ime »Burgstallgasse« se mora odstraniti in ostati samo »staro, lepo in značilno ime Gradišče...«

»Konečno... naj se trg pred deželustreglo željam kravjedolinskega in kurjevaškega prebivalstva, naj se Kravja dolina zaradi bližine velike mestne vojašnice in v spomin ravnog leto vršivše se pet in dvajset letnice slavnega vojskovodje in častnega meščana ljubljanskega grofa Radeckega imenuje poslej Radeckega ce-

sta; Kurja vas pa zato, ker bude po njej pristop h kolodvoru dolenjske železnice cesta na dolenjsko železnico.«

»... na onem prostoru za Bežigradom, kjer je projektovale društvo za napravo delalskih stanovanj ustanovitev delalske kolonije... naj se imenuje z Dunajsko cesto paralelno tekoča cesta... Delalska cesta, prva prečna cesta... pa cesta za Bežigradom...«

»Konečno... naj se trg pred deželnim muzejem imenuje Muzejski trg, cesta, ki pelje mimo nove deželnobranske vojašnice... pa Domo-branska cesta...«

(Konec prihodnjic)

Herman Sudermann

V Frančiškovi bolnici v Berlinu je umrl 71-letni Herman Sudermann, »svoječasno« velik nemški dramatik, čigar dela so predvajala do svetovne vojne vsa nemška, evropska, pa tudi prekoceanska gledališča v veliko zanimanje občinstva in v še večje veselje gledaliških igralcev. Virtuoznost in rutina njegovih del je zableščala tudi na naših odrih. Umrl je skoraj pozabljen in vendar ni bil samo teatralik, ki je ustvarjal preračunana odrska dela.

Rojen v Vzhodni Prusiji je prišel v Berlin — kakor Slezijec Gerhart Hauptmann in zapadni Prus Maks Halbe — kjer je zaslovel po romanu »Frau Lorge«, toda kmalu je zaslutl v sebi rutiniranega dramatika ter je pričel pisati efektivne in dobičkonosne drame. To in pa njegov napad na berlinske gledališke kritike je omejitelo njegovo slavo le na glediško publiko, ki je iskala v teatru predvsem podobe in mnogo dejanja. Mnogi so mu tudi zamerili, ker je uporabljal socijalistične težnje v svojih delih.

Bil je izredno delaven ter je pisal skoraj do smrti. Značilno zanj je, da je baš v

zadnjem času delal na novi drami, čeprav se je zdelo, da je razumel molk nemških gledališč, ki so zaprla vrata njegovim nekdanj tako privlačnim dramam.

Po svetovni vojni se je v pozni starosti zopet približal čisti umetnosti ter je napisal »Litovske zgodbe«, ki bodo preživele v nemškem narodu njegovo zgodovinsko literarno osebnost.

Ze težko bolan je dokončal Sudermann dekliški roman »Purzelchen«, ki izide te dni kot zadnje njegovo božično darilo. Roman vsebuje ljubavno zgodbo sodobnega sedemnajstletnega dekleta, asistentke pri zobozdravniku, ki jo je zapeljal. Tu pričujemo razgovor med materjo in hčerjo ter med Purzelchen in njeno sestro o ljubezni, ki jo je dekle ravnokar spoznalo, dočim njena mati in sestra ne vesta ničesar o njenem velikem doživetju.

★

Poznozimskega večera sta sedeli mati in Purzelchen sami in sta poslušali radio.

Peli so slovanske pesmi, polne hrepenenja in žalostne otožnosti.

Mati je povzdignila oči proti nebu, njene prsi so valovale proti steznikovim kolcem, tu pa tam ji je ušel vzdih, ki ga Purzelchen sicer ni mogla slišati, ker je imela na ušesih slušala, ki pa so ga izdajale odpirajoče se ustnice in polaganje roke na srce.

Med odmorom je odložila slušala in namignila hčeri, naj stori isto.

»Moram govoriti s teboj, dete.« je rekla, in njen pojačan podbradek je

dal besedam svečanost, ki je potom trdga pogleda delovala še enkrat bolj svečano.

«Kmalu prideš v leta,» je nadaljevala, «ko boš spoznala ljubezen.»

Purzelchen je napeto poslušala.

«Da, da, dete moje, ne brani se. Si cer ne veš še nič o njej, še živi v tvojem srčecu otroška nedolžnost.»

«O Bog, o Bog,» si je mislila Purzelchen.

«Toda ljubezen pride in je tu. Le peča dne pride. Potem je vse zaman. Ljubezni se sploh ni mogoče obratiti.»

Pri tem je gledala predse, Purzelchen pa si je mislila: «Ali je to skusila na očetu ali na kom?»

«Toda, dete moje, nepripravljena ne smeš na ocean življenja. Izkustvo tvoje matere naj te toliko utrdi, da ne boš na slepo drvela v nesrečo. Najprej si moraš dobro ogledati moškega, ki se zaljubiš vanj.»

«Če pa je proti ljubezni vse zaman,» je vprašala Purzelchen, «kaj pomaga ogledovanje?»

Mati je bila nekoliko v zadregi. «Kljub temu,» je rekla ga je treba vedno prej ogledati. Ako zares zasluži ljubezen. Ako ima realne namene, Kakšni so njegovi izgledi. Predvsem, če živi moralno in tako.»

«Kako naj se to ve?» je vprašala Purzelchen. «Saj vendar ni mogoče, biti vedno pri njem.»

Mati je bila zopet v zadregi. «Tvoje opazke so tako čudne,» je rekla. «To se ugane po njegovem pogledu.»

Toda mati ni imela volje govoriti. «Hotela sem ti reči: Posebno je treba paziti pred prvim poljubom. Poljub je lahko začetek vsega zlega. Kajti kdor ga je dobil, misli, da ima pravico še na kaj.»

«Na kaj na primer?» je vprašala Purzelchen, ki je hotela biti nedolžna. Tudi o tem ni hotela matij govoriti.

«No, no,» je rekla, «to prinese ljubezen s seboj. Vse to boš skusila.»

«Kaj, ali bom?» je vprašala Purzelchen v svetohlinski nevednosti.

«Nasprotno, pričakujem,» se je hitro popravila mati, «da ne boš skusila. Ali vsaj potem, ko boš častno zaročena.»

«Ali smejo zaročenci to?» je vprašala Purzelchen, ki se je hotela splaziti skozi luknjo v mreži materine mošala.

«Ne, ne, tudi oni ne smejo tega,» je rekla mati, ne da bi povdarila zagonetnega «tega», ki se ne more definirati. «Samo ni tako nevarno. Toda o tem govoriti je še vedno čas.»

Hitro je prišla za slušala, ki so ležala pred njo, kakor sidro ob nevarnosti na morju.

Toda Purzelchen ni hotela tako hitro ir brezuspešno prekiniti zanimivega pogovora.

«Mislila sem, da mi boš dala vse mogoče nasvete. Prosim, povej mi vendar še kaj. Prosim, prosim!»

«Kaj naj ti povem, moje drago dete?» je rekla mati, ki je hotela pridobiti na času. «Ti si še premlada in neizkušena, da bi mogla te stvari pravilno razumeti. Živi še naprej v svojih nedolžnih sanjah ter mi obljubi, da boš prišla k svoji mami in ji zaupala, ko bo tvoje srce prvič čutilo ljubezen. Ali mi obljubiš?»

Purzelchen je pokimala. Bila je malce ganjena, kar se ni strinjalo z dejstvi ter je med poslušanjem slovanškega petja neprestano mislila samo: «O Bog, o Bog! Kako vse drugod živi jo stari ljudje!»

Par dni nato jo je obdelovala sestra.

«Poslušaj, Purzelchen,» je rekla Gudrun, preden sta šli počivat — to je običajno čas za sestrsko zaupanja — «ako meni, da nekaj skrivaš, potem se silno motiš.»

«Kaj naj bi skrivala?» je vprašala Purzelchen močno zardela.

«Baš to bi rada zvedela od tebe,» je odgovorila sestra. «Ali vobče veš, kako se moraš obnašati, ako doživiš kaj lepega? Vsak je lahko brezvestnej, i. a če ni, potem pa bo, kakor hitro bo videl v tebi samo privesek. — Poglej, me dekleta smo postale po vojni tako cenena, da nas mnogi smatrajo za igračo in so zelo začuden, ako opazijo, da gre vsaki ženski tudi za njeno srečo. Zato moramo biti zelo oprezne. Na primer, če pride kdo, ki nič ni in nič nima, takoj s poštenimi namerami.»

«Ali misliš, da je to varalica?» jo je prekinila Purzelchen.

«Ah, kaj še! Kdor te spozna, ta ve, da ne more varati. Je pa lahko brezvestnej, ki sedi s teboj v gozdu na travi, ker ga to nič ne stane, če pa gre s teboj v gostilno, da ti ponudi čašo piva, potem je oblečen tako, da se ga moraš ženirati. Takega se ne znebiš dolgo let, končno pa ni nič... Ravno»

tako pa se moraš čuvati pred onimi, ki imajo denar in te obkladajo z velikimi darili.»

«Zakaj neki?» je vprašala Purzelchen. «Darila vendar dokazujejo resnično ljubezen.»

«Nasprotno,» je rekla sestra. «Ti se hočejo večinoma znebiti odgovornosti in mislijo, da so tvojo ljubezen poplačali ter vidijo v tebi samo kokoto. S takimi je treba hitro končati. Ravno tako z onimi, ki hočejo biti skrivnostni in nočejo povedati svojega imena. Ti so ali poročeni, ali pa še slabše. Kakor hitro dosežejo, kar so hoteli, potem izginejo za vedno. Nočem trditi, da je zločin, ako je kdo poročen. Nasprotno. Marsikdaj si pri njih bolj na varnem, kakor kje drugod. Toda za tistega, ki hoče kaj imeti od sveta, niso preveč uporabni. Z njimi ne moreš iti v gledališče, v bar pa še celo ne. Večerjajo s teboj v najtemnejšem kotu in kjer je boljša družba, tam se vedno ozirajo po vohunih. Raje nič, ker ni sreče.»

«In ti misliš,» je vprašala, «da hočejo vsi imeti isto?»

Gudrun je znova premišljevala.

«Že mogoče,» je rekla, «da smo temu ali onemu všeč in da ne želi drugega, kakor zvedeti, če smo zanj, toda v splošnem hočejo vsi isto. — Tu je lepa beseda »Zapeljevanje,« ki jo imajo stari vedno na jeziku. Prav do-

bro se sliši šum apna v njihovih arterijah. Kakor da bi se me ne dale zapeljati! Vsaka zna zanetiti ogenj, do čim si domišlja, da hoče gasiti.»

«Jaz nisem zanetila ognja,» si je mislila Purzelchen. In vendar je moralo tako priti.

«Toda, žal, je razlika,» je nadaljevala sestra. «Kajti na naši strani je neizmerno več v nevarnosti. In če prav pomislimo, se obnašamo kakor neumnice, kajti za vsem ždi strašna nevarnost s punčko. — Če je na poti, potem se zruši vsa papirnata hiša naše novo pridobljene svobode.»

Purzelchen je začutila močen bodljaj pri srcu. Na kaj takega še ni mislila nikdar.

«No, hvala Bogu, saj so še pametne ženske, in vemo, kje naj jih iščemo. toda stvar je vseeno nevarna. Marsikatera je pri tem že izgubila svoje mlado življenje. Marsikatera pa je tudi neumna in bojazljiva. Te se skušajo rajše rešiti s priznanjem. »Imej usmilenje z menoj, mamica!« No in potem je zgaga tu. Natančno kakor v prejšnjem stoletju. Družinska sramota, pretepanje, obup: »proč z doma!« in tako naprej. Kakor da ni bilo nikdar osebnih pravic. »Purzelchen, pazi torej! Stvar ni šala. To mi lahko verjameš.»

Tako se je končal razgovor.

O ubežnikih, malih vagabundih in malem pesniku

III.

Drugače nego v moskovskih dežjih domovih se odpro zavodova vrata na Djenizžnom perenoku. Tu ne opravlja deček s smešno važnostjo od tovarišev mu zaupane službe vratarja-čuvaja, ampak stara poklicna vratarica. Zaprta zavod je to: »Dom mladostnih narokomanov«. Otroci, značilni dediči zakletega veka, so se privadili uživanju drog, s katerimi so si pripomoči k bogu iz resničnosti vojne bede in lakote. Revolucija je prepovedala alkohol. Tedaj je nastala v vsaki dvaletni hiši žganjarica za šnirit. Žito, ki se je tako nujno potrebovalo, se je izpremenilo v žganje. Zaman so uničile patrulje rdeče ar-

made stotine, tisoče strupenih kotlov, vedno zopet so se gradili novi. Povsod na deželi se je dobil »samagon«, ilegalna vodka. L. 1921. je dovolila vlada točenje ola, pozneje tudi turkmenskih in kavkaških vin. Industrija nedovoljenih žganjarij je nazadovala, izgnila pa še ni. Država je proizvajala sama žganje, tridesetodstotno, industrija nedovoljenih žganjarij je nazadovala še bolj. toda popolnoma ne izgine, kajti legalna steklenica stane en rubelj šestdeset kopek, steklenica samagona pa le en rubelj.

V mestih so bili drugi strupi. Ko je še obstojala blokada Rusije, so že prihajali

tihotapci iz Poljske in Nemčije s kokainom in morijem. Kitajski krošnjari, so ponujali javno igranje in tajno opij. Skoro vsi moskovski Kitajci so strastni opijofagi, ki so prinesli s seboj zadostne množine strupov iz svoje domovine. Trgovci s kokainom so darovali v breznicah in na cestah dozo belega praška tujim ljudem, ker so vedeli, da se tujci zopet vrnejo, poplačajo novo dozo tem bolje in ostanejo stalni odjemalci. Kuga se je pojavila in se naglo razširila. Tako so dospeli tudi počestni otroci do belega strupa. V enem edinem domu za zanamernjene mladostnike s pet sto prebivalci je bilo šest in štirideset kokainomanov ali vsaj kokainistov. Ker stane gram »koksa« osem do devet rubljev (rubelj je sto deset Din) in ker ponjaha marsikateri otrok dnevno tri grame, se da izračunati, koliko mora naberačiti in nakrasti, da pride do svoje količine. Še sedaj so desetletni otroci, ki konsumirajo dnevno tri steklenice vodke, kar zahteva tudi visok proračun, pomnožen z vsoto za cigarete. Sto odstotkov moskovskih počestnih otrok kadi cigarete.

Na Djenjižnom parenloku, v onem domu, kojega vrata se odpirajo drugače nego sicer v moskovskih dečjih domovih, so spravljene zastrupljeni otroci, ki imajo nabuhle, zardele obraze odraslih pijancev. Kokainist more prebiti pet do šest dni brez jedi in spanja ter proda svojo obleko, da pridobi novo porcijo. Opijofagi tiče običajno v topi pijanosti, ki obstoji zaradi neposrednega učinka dalje kot apatija.

V domu za narkomane dobi vsak mladič dnevno po kosilu in po večerji po dve cigareti. Zmanjšanje te količine bi mu napravilo kajenje še bolj požljivo in internacijo še hujše občutljivo. (Nameščeni pedagogi ter zdravnice v domu ne smejo kaditi, tako obstojajo prebivališča, kjer smejo otroci kaditi, odrasli pa ne). Alkohol, kokaina, morfija ali opija se maki nikakor ne poskusijo ozdraviti polagoma, nego z radikalno kuro takojšnjega popo'nega odvzema strupa: v zavodu ni nobene narkotične snovi. To ima za posledico, da so v prvih treh do štirih tednih nedostojni, besni, da no več ur kričijo, v afektu razbijejo šine in hočejo uiti: ponovno se jim je kljub vsem previdnostnim meram pobež tudi posrečil. Po štirih tednih pa običajno pozabijo na strup in jih je po poteku nadaljnjega

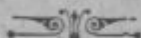
meseca mogoče dodeliti delovni komuni za mladostnike, ako se ne zdi potrebna oddaja v nevrolško-psihijatrično otroško kliniko. Do polovice ozdravljeni pridejo v poletju v kraj Talgren, ki leži trideset kilometrov severno od Moskve blizu otroškega mesta Puškino ter tvori vas mladostnih narkomanov. Tukaj izgube pri avtonomnem delu v delavnicah in na polju v lepem terenu še ostanek svojega poželenja po nepošteno pridobljenem »koksu« in drugih strasteh tipičnega volemestnega značaja.

V domu na Djenjižnom perenloku bi se na prebivalcih dala težko spoznati možnost ozdravljenja. — To niso prebivalci dečjih domov, s katerimi bi se držala uprava mogla ponašati. Tu ni pionirskega kluba (ruski skavti so se zaobljubili prav tako kakor komsomolci proti alkoholu in nikotinu), tu ni samouprave, tu je malo šolskega in delavnicega pouka. Dečki tekajo okrog ali poležavajo, požirajo cigaretni dim, marsikateri ima obvezo na rokah, ker je razbil v afektu poželenja na oknih šipe ali pa se je vgriznil sam. Mnogo se ne da ž njimi početi, celo za eksperimentalno-psihološko preiskavo, ki naj bi se vršila tedensko enkrat, niso pripravljeni. Brez sramu poberačijo pri posetniku za cigarete ali za njegove rokavice in paziti morajo, da te ne okra-dejo. Pri tem predstavljajo otroci-narkomani v veliki odstotni meri najbolj nadarjeno plast moskovskega postopaštva, kar je deloma posledica živce dražečih toksinov, deloma pa je to pripisovati okolščini, da dela neukrotljivi nagon, pridobiti si drage droge, mladenci iznajdljive, spretni in drzne. Ta nadarjenost se ne izkazuje le po eksperimentalno-psiholoških poskusih, ampak dokazujejo to tudi slike, ki visijo ob stenah, po večini prikazane na bolj samovoljen način, običajno sicer otroške risbe. Na nekaterih slikah se vidi že vpliv vzgojnega dela, na eni se postavlja beda v asfaltnem kotlu v nasprotje s srečo otroka, ki je našel zavetje v domu za reševanje pred zastrupljenjem. Pod njo stoji: »Kdor hoče postati dober državljani USSR, mora vreči kokain proč in se ozdraviti v narko-dispanzeriu.« Tudi pesnik je med njimi, dvanašletni Beglov, imenovan »cigan«, čigar verzli so že priobčeni, med drugim v časopisu »Za novo bitje,« ki ga izdaja moskovski zdravstveni ko-

misarijat. V pisarni čitam pesmi in izrazim željo, da prevedem eno z osebno avtorizacijo pesnikovo. Vzgojiteljica je takoj pripravljena iti po mladiča, toda vrne se sama, češ, Beglov je legel v posteljo in niti ne misli na to, da bi vstal. Ako hoče kaj prevesti, ne potrebuje za to pesnika. Sel sem v spalnico k Beglovu. Z vranimi lasmi leži deček v postelji; njegov obraz: trikotnik z dvema svetlomodrima krogla. Odsvetoval mi je prevesti pesem, ki sem si jo izbral. «Vzemite rajši Njuchoderja (Njuhača), ta je — med nami povedano —» (svetlomodri krogli zamežikata), «mnogo poštenejši.» Kot honorar hoče tri cigarete, ki mu jih, žal, ne smem dati, in tako mora biti pesem publicirana brez pristanka:

Njuhač.

«Ves ljubi dan sem danes se počkal,
s tatovi tekal, pričkal se, izmikal;
ni zeblo me, šele zvečer začutim mraz,
v asfaltu kotel — smukl — ta čas.
Kot jež v okrogli hišici se zvijem,
na svoji stari glavi speč se odpočijem.
A zdaj sem se zbudil, ne smem se dalje veseliti,
na krajo moram znova iti.
Sem dobro spal in z novimi močmi
si Beglov lahko rubljev pet dobi.
Kupujem «koks» in ga z užitkom njuham;
ko to je proč, pa v karte puham.
A ko so zaigrani zadnji novci moji,
povrnem k hiši se okrogli svoji.
Gregor Beglov, imenovan «cigan».

Današnja umetniška priloga

Današnji številki smo priložili reprodukcijo fotografije «Na Ljubljanskem gradu», ki jo je posnel amater Emte. Slika nam prikazuje zahodno fronto gradu nad Mesnim trgom z razgledom na planine v pozni jeseni.

«ZIVLJENJE IN SVET» stane celoletno 60 Din, polletno 30 Din, četrletno 15 Din, mesečno 6 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji samo 2 Din. — Naroča se pri upravi, Ljubljana Prešernova ul. 54.

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA mesečno 2 liri, četrletno 6 lir, polletno 12 lir, celoletno 24 lir. — FRANCIJA mesečno 3 franke. ČESKOSLOVANSKA mesečno 4 krone. AVSTRIJA mesečno 63 grošev. AMERIKA in ostalo inozemstvo 1 in pol dolarja na leto.

Urejuje Božidar Borko. — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar — Za «Narodno tiskarno d. d.» kot tiskarnarja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani.

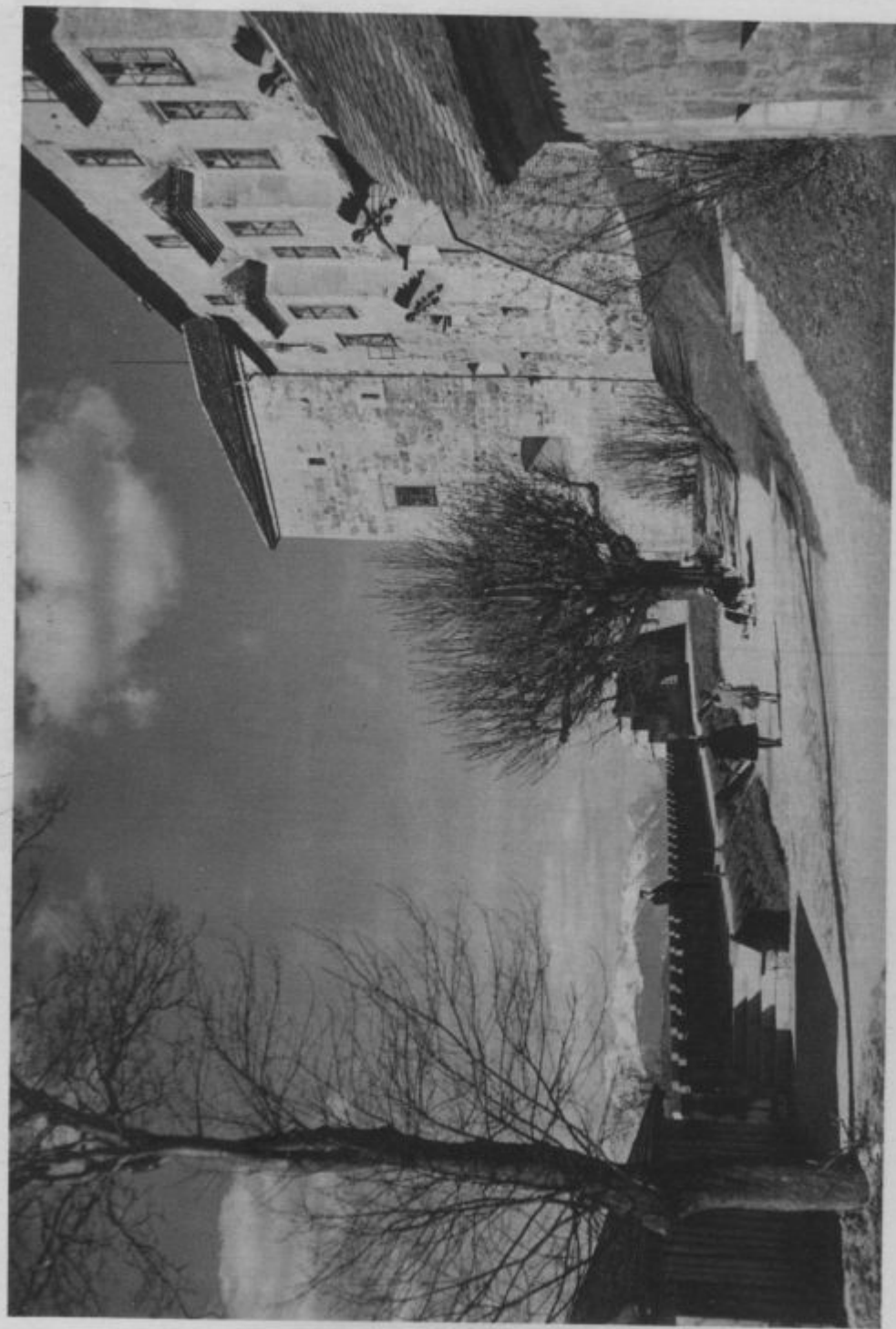

Foto: Ema

Na Ljubljanskem gradu